

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА УГОРСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Адам Дора Олександрівна

**Вирази і звичаї, пов'язані з народженням дитини у с. Гелмец
Ужгородського району**

6.020303 Філологія (Угорська мова і література)

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:
Нодь Наталія Йосипівна
кандидат філологічних наук, доцент

Ужгород-2017

Реєстрація _____
(номер)

« ___ » _____ 2017 р.
(підпис лаборанта)

Талабірчук О.Ю.
(прізвище, ініціали)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри

_____ Зикань Х.І.
(підпис) (ініціали, прізвище)

К.філол.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

« ___ » _____ 2017 р.

Рецензент _____ Дерке М.Ж. _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

(науковий ступінь, вчене звання)

**UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYÜGYI MINISZTERIUMA
ÁLLAMI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNY
„UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM”
UKRÁN–MAGYAR OKTATÁSI-TUDOMÁNYOS INTÉZET
MAGYAR FILOLÓGIAI TANSZÉK**

Ádám Dóra

**A születéssel kapcsolatos hagyományok és kifejezések az ungvári járási
Korláthelmecen**

6.020303 Filológia (Magyar nyelv és irodalom)

Diplomamunka a baccalaureusi fokozat megszerzésére

Tudományos vezető:
Nagy Natália
a filológiai tudományok kandidátusa, docens

Ungvár-2017

TARTALOM

BEVEZETÉS	4
1. A KÉRDÉSEL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE	8
2. A SZÜLETÉSEL KAPCSOLATOS HAGYOMÁNYOK ÉS KIFEJEZÉSEK AZ UNGVÁRI JÁRÁSI KORLÁTHELMECEN.....	18
2. 1. A babavárással kapcsolatos szokások és kifejezések	18
2. 2. A szüléshez kötődő hagyományok és kifejezések.....	23
2. 3. A szülés utáni szokások és kifejezések.....	29
2. 4. A keresztnemek rendszere Korláthelmeceen.....	36
3. A SZÜLETÉSEL KAPCSOLATOS KIFEJEZÉSEK CSOPORTOSÍTÁSA	51
3. 1. A születéssel kapcsolatos kifejezések csoportosítása eredetük szerint	51
3. 2. A születéssel kapcsolatos kifejezések kategorizálása szerkezetük szerint	55
BEFEJEZÉS	58
KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA.....	58
A FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE	65
REZÜMÉ.....	68
MELLÉKLET	

BEVEZETÉS

Diplomamunkám témája: **A születéssel kapcsolatos hagyományok és kifejezések az ungvári járási Korláthelmeccen.**

A téma azért **aktuális**, mivel községemben még senki nem foglalkozott a születés körüli hagyományok lejegyzésével. Napjainkban kevés ember van, aki ismeri e szokáskört. A születéssel kapcsolatos babonák régen nagy hatást gyakoroltak az emberek, de főként az asszonyok életére. Hiszen ezelőtt ötven-hatvan évvel a terhességet nem ultrahanggal állapították meg, hanem különböző külső jegyek alapján. A babonákban az akkori kor embere még erősen hitt, ezért különböző tiltások voltak érvényben a terhes asszonyra nézve. A felnövekvő generáció ezeket a szokásokat nem ismeri, ezért tartottam célszerűnek összegyűjteni és rendszerezni a településemen lévő hagyományokat. Fontos, hogy fennmaradjanak az utókor számára, ez magyarságunk egyik záloga.

A kutatás módszere aktív, hiszen a gyűjtést adatközlők segítségével végeztem, bár a Lizanec Péter által szerkesztett Anyaggyűjtési Program [29] foglalkozik a témával, mégis személyes tapasztalataim szerint a közvetlen beszélgetés több információhoz juttat. Interjúalanyaimat különböző korosztályból válogattam ki, hogy teljesebb képet kapjak a régi és az új hagyományokról. A keresztnéveket passzív módszerrel gyűjtöttem. A Korláthelmecci Református Egyház anyakönyvéből írtam ki, mely négy részből áll: szülöttek és megkereszteltek anyakönyve, konfirmáltak anyakönyve, házassági anyakönyv, halottak anyakönyve. Az anyakönyv mérete 42 cm*29 cm, fekete bőrkötésű borítóval van ellátva. Vannak benne nyomtatott részek, de az adatokat egy keresztelésnél vagy esketésnél a jegyző kézzel írja bele.

A kutatás helye szülőfalum, Korláthelmecc volt. Korláthelmecc az ungvári járásban helyezkedik el. Nevét a Korlát-családtól nyerte. Elnevezése a 15. század végén állandósult, mivel írták még Nagyhelmeccnek is. 1540-ben Korlát László és Miklós tulajdonát képezte. 1543-ban két lakott portája volt, négy jobbággal, négy

zsellérrel és egy szabad lakossal. 1567-től lakosai kizárólag magyarok. 1600-ban összesen hét lakott háza volt a községnek. A 18. században a Pethő-család kihalásával kincstári tulajdon lett. 1828-ban százhuszonnyolc lakóházból álló magyar falu református templommal, hétszázhatvankilenc református lakossal. Területe 3230 hold [9, 186–187. o.].

1946-tól ukránul Holmec, vegyes lakosságú magyar-ukrán, ruszin falu. Néhány kilométeres bekötőútja a Munkács–Ungvár közti főútba torkollik. Ungvártól 12 km-re fekszik. Az 1991-es számadási adatok szerint lakossága 965 fő, ebből 408 magyar. Napjainkra ez a szám csökkent. A két háború között állami ruszin népiskola volt a faluban és két felekezeti: római katolikus és református magyar népiskola egy-egy osztállyal és egy-egy tanítóval. 1944 után egy ukrán és egy magyar tannyelvű iskola nyílt a községben. A Brezsnyev-korszakban ezt az iskolát bezárták, 1990-ben nyitották újra, de mára a magyar anyanyelvű oktatás teljesen megszűnt. Műemlékei között a református templomot emelik ki, valamint a helyi temetőben a KMKSZ helyi alapszervezete 1990. április 5-én emlékművet avatott a sztálini önkény és a II. világháború áldozatainak [8, 205–206. o.].

Az adatközlők névsora

Sor-szám	Név	Születési dátum	Foglalkozás	Végzettség	Vallás
1.	Ádám Borbála	1976. január 2.	könyvelő	felsőfokú	református
2.	Ádám Mária	1948. január 4.	nyugdíjas	középiskola	római katolikus
3.	Balla Eszter	1996. szeptem-	diák	felsőfokú	református

		ber 27.			
4.	Bujdos Viktória	1995. február 10.	diák	felsőfokú	római katolikus
5.	Fecskéné- Balla Erzsébet	1984. május 17.	tanár	felsőfokú	református
6.	Gazda Gabriella	1990. október 27.	óvónő	felsőfokú	református
7.	Gortvay Gizella	1952. április 20.	nyugdíjas	középiskola	református
8.	Hamnik Mária	1956. február 26.	nyugdíjas	felsőfokú	görög katolikus
9.	Hadar Viktória	1995. május 31.	szakmunkás	középiskola	református
10.	Palaticz Mária	1924. augusztus 8.	nyugdíjas	középiskola	református
11.	Racskulinec Szabina	1996. május 24.	fodrász	szakiskola	római katolikus
12.	Reho Margit	1936. március 1.	nyugdíjas	művelődési szakiskola	református
13.	Rühl Erzsébet	1948. április 10.	nyugdíjas	középiskola	református
14.	Timcsik Erika	1984. február 29.	szakmunkás	szakiskola	református
15.	Severa Katalin	1974. december 18.	tanár	felsőfokú	református
16.	Oroszi Mária	1937. augusztus 18.	nyugdíjas	szakiskola	református

17.	Oroszi Dániel	1995. május 16.	diák	felsőfokú	református
18.	Ormos Sándor	1985. április 8.	szakmunkás	szakiskola	református
19.	Úr Gizella	1949. július 6.	nyugdíjas	középiskola	református
20.	Végessy Gizella	1936. november 19.	nyugdíjas	középiskola	református

1. A KÉRDÉSEL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Mielőtt hozzákezdtém volna a téma részletes kutatásához, célszerűnek tartottam áttekinteni a hagyományokkal kapcsolatos szakirodalmat. Elmondhatom, hogy a témával foglalkozó cikkek, tanulmányok változatos és sokszínű képet mutatnak, s számos új információval szolgálnak a kutatás során.

Hagyománynak tekintjük a valamely társadalom, nép, ország életében történelmileg kialakult, nemzedékről nemzedékre szálló felfogás, szokás, rend tartós és tudatos ápolását [45, 167–168. o.].

Dömötör Tekla Magyar népszokások című munkájában leírja, a hagyomány segíti az egyént abban, hogy képes legyen eligazodni a világban, és legyen egy mérce, amelyhez a cselekedeteit mérni lehet. A népszokás voltaképpen a kultúra hagyományozódásának spontán formája, az a keret, melyben a nép ünnepe és hétköznapja lejátszódik. Közösségi magatartásmód és cselekvésmód olyan viselkedési mód, melynek a közösség tagjai alávetik magukat, mert megfelel az élő kulturális hagyománynak. Egyszerre illemtan, erkölcsi kódex, íratlan törvény, művészet, költészet, színjátszás, mítosz és mágia. A közösség tagjainak egymáshoz való viszonyát, a család rendjét, a kis közösség erkölcsét és illemtét, a lakóhelyen belüli elrendezést mindig a szokások szabták meg. A nehéz hétköznapok után az ünnepi szokások jelentették a pihenést, szórakozást és azt a művészeti élményt, melyre minden kultúrának igénye van. A szokásokhoz fűződő költői formákat szertartásos költészetnek is szokták nevezni [13, 9–58. o.].

A hagyomány fogalmának megértésében nagyban hozzájárult *Kósa László Hagyomány és közösség* című műve, melyben megállapítja, hogy hierarchikus rendszer az, melynek külső jegyei közé tartoznak a viselkedési és magatartási normák, az ünnepi alkalmakat átható szertartásosság [25, 82. o.].

Dömötör Tekla Régi és mai magyar népszokások című művében az emberi élet fő fordulóit vizsgálja. Kifejti, hogy a nők szerepe leginkább a születés és a

keresztelő szokásaiban mutatkozott meg. A gyermekágyas asszony első útja pedig a templomba vezetett [12, 47–50. o.].

A fiatalasszonyt első gyermeke születése után már menyecskének nevezték. A gyermek megszületése után már nemcsak a gazdasággal kellett foglalkoznia, hanem a kicsi nevelésével is. A bölcsőt a férfiak tiszte volt elkészíteni. A gyermek ruhája általában kistrékli, kising volt. A gyermek nemére utalt a pólyapárna szalagja, mely különböző lehetett. A keresztanya feladata volt, hogy két alkalommal bőséges ebédet vigyen a gyermekágyas asszonynak. A komabögre csirkelevest, rántott vagy paprikás csirkét galuskával, csörögét, süteményt, befőttet, bort tartalmazott. Az ételeket kosárban, a süteményeket komakendőben vitték. A keresztelő után mehetett az anya először az utcára. A keresztszülők feladata volt a gyermek vallásos nevelése [39, 31–40. o.].

Szekeres Ilona Sajóközán végzett kutatást, s a terhességhez kötődő ómenjelekkel is foglalkozik. Ilyen tiltások voltak, mint: nem volt szabad csodálkozni, mert a gyermeke állathoz fog hasonlítani; tilos volt halottat nézni, mert néma lesz a gyermek. Az általa emlegetett babonák némelyike Korláthelmecen is megtalálható. A „megesett” lányokról is ír munkájában. A koraszülés okaként a megerőltető munkát tartották. A szülés levezetője a bába volt, de a szülőszobában a vajúdo asszony anyja és anyósa is lehetett. A szülés után a bába első dolga a gyermek megfürdetése volt. A bába még két hétig járt a gyermekhez, amiért fizetést kapott. Ír a szemmelverésről is. Ennek gyógyítására alkalmazták a szenes vizet. A névadás is fontos momentuma volt a születésnek. A templomi keresztelőt a keresztelési lakoma zárta le. Módosabb keresztszülők a kislánynak fülbevalót vettek [43, 5–20. o.].

Schablauerné Kertész Katalin szerint Toponáron a „megesett” lányt senki nem vette el, gyermekét fattyúnak nevezték. A terhesség kapcsán megemlíti, hogy ha az asszony könnyen seper, könnyű a terhe is. A bába az újszülött száját szenteltvízzel mosta ki, hogy tiszta szájú legyen, s a nyelvét is felvágta, hogy jól peregjen [42, 67–77. o.].

Halász Péter *A moldvai csángó magyarok hiedelmei* című munkájában különböző tilalmakra világít rá:

- ne titkolja terhességét, mert taknyos vagy néma lesz a gyermek;
- ne lopjon tököt, mert kopasz gyereke születik;
- de ha hajas törökbúzáat lop, akkor hajas lesz a gyermek;
- ne csodálja meg a halottat, mert meghal a gyermek;
- sírba sem szabad belenéznie;
- ha megkívánt valamit, azt meg kellett, hogy kapja.

A köldökzsinórt és a magzatburkot igyekeztek tiszta földre elásni. A bába munkája végén szappant és törülközőt kapott, hogy a túlvilágon meg tudja mosni a kezét. A gyermekágyas asszonyt különböző tilalmak övezték:

- nem fejtetett tehenet, mert a tej megromlott;
- nem léphetett templomba addig, míg ki nem avatódott;
- nem léphetett utcára;
- nem mehetett vízért, nem nézhetett kútba, mert kukacos lesz a víz;
- nem mászhatott fára; nem szakíthatott gyümölcsöt, mert a fa kiszáradt.

A látogatóba érkezőknek meg kellett köpdösni, hogy igézet ne fogja, s a kezére vöröset is kötöttek, hogy ne lehessen szemmel verni [21, 294–304. o.].

Tárkány Szücs Ernő *Magyar jogi népszokások* c. munkájában írta, hogy a fogantatás valódi természetéről nagyon keveset tudtak. A szüléstől szinte féltek az asszonyok, hiszen a 18. században nagyon magas volt a szülő asszonyok között az elhalálozási szám [44, 119–120. o.].

Zakariás Erzsébet „Édesanyám kicsi korban megtanított...” című tanulmányában az emberi élet állomásai közül a születést teszi legelső és legfontosabb helyre. A szülés megkönnyítését a sok munkával magyarázza. A szülést a bábaasszony vezette le, de bent lehettek a szomszédasszonyok és néha a férj is. A gyermeket előbb megfürösztötte a bába, majd utána az anyát is ellátta [48, 91–114. o.].

Badicsné Szikszai Zsuzsanna maroslelei kutatásából megtudhatjuk, hogy a fiú utódot tartották értékesebbnek. Különböző jelekből következtettek a gyermek nemére:

- előugró, hegyes has fiúcskát takart;
- a kislányra inkább gömbölyű pocak utalt;
- sok rosszuléltből fiúra, májfoltokból lányra következtettek.
- foggal született gyermekekből táltos lesz [31, 40–42. o.].

Dobosy László *Szokások és hiedelmek a Hangony-völgyben* c. munkájában kifejti, hogy régen a szülés otthon zajlott. A szülési fájdalom jelentkezésekor elküldtek valakit a bábáért. Dobosy szerint először az édesanyát látták el, utána fürdették meg a gyermeket. A fürdővízbe az apja ezüstpénzt dobott, ami az első fürdetés díja volt. A gyermekágy köré sátrat készítettek, ahova csak a rokonok nézhettek be. Aki benézett, az így köszönt: „Egészséget kívánok boldogasszony ágyadba!” Az első három napon csak köménymagos levest ehetett, hogy sok teje legyen. A keresztszülőket a rokonság közül választották, akiket *komáknak* nevezték. Szentsimonban a keresztszülőket nem a szülők kérték fel, hanem a bába. A szülést követő harmadik, negyedik nap volt a keresztelő, a reggeli mise után. Terhes keresztanya nem lehetett komaasszony. Templomba menet senki nem nézhette meg a gyermeket, csak a hazafelé vezető úton. Hazaérés után a keresztanya így köszöntött be:

„*Farkast vittünk,
Bárányt hoztunk.
Apjának, anyjának örömére,
Isten dicsőségére!*”

A keresztelést lakoma követte. Az ebéden felszolgáltak húslevest, főtt csirkehúst, töltött káposztát. A keresztelő utáni nap kezdődött a posztrik. Ilyenkor a legközelebbi nőrokon vitt ebédet. A posztrikból mindenki evett, még aki vitte az is [11, 77–80. o.].

Réső Ensel Sándor *Magyarországi népszokások* c. munkájában a paszitáról ír. A paszitába a komák ötven vagy harminc krajcárt tesznek, amin az édesanya ingecskének való gyolcsvásznat vesz. Igyekeztek odafigyelni arra is, hogy a gyermek ne essen lábbal az ajtó felé, mert az azt jelenti, hogy hamarosan holtan fogják kivinni [41, 23–26. o.].

Markos Gyöngyi a születés hagyományait kutatta Makón. Általánosan elfogadott volt az, hogy házasság után egy évre szülessen meg az első gyerek. Amikor az asszony már biztos volt benne, hogy terhes, először a férjével és az anyjával tudatta. A terhesség kifejezésére használták a „mán úgy vagyok”, „úgy maradtam”, „másállapotba”, „boldog-”, állapotba került kifejezéseket. Rosszullétre semmit sem alkalmaztak, mondták „kicsi bántja a nagyot”. Különböző tiltások itt is felmerültek:

- ne igyon bort, mert buta lesz a gyerek;
- ne hagyjon mosatlan edényt, mert szeplős lesz a gyerek;
- ne mérgeződjön, mert örökli a gyerek;
- ne nézzen halottra;
- ne menjen cirkuszba [36, 105. o.].

Madar Ilona *Fejezetek Zoboralja néprajzához* című munkája szintén foglalkozik tiltásokkal. Félidőkor az asszony anyja elkezdi készíttetni a pólyát, inget, réklit. A gyermek jellemére az évszaktól is következtettek. A tavasz friss, az őszt fáradt, a tél pedig nyugodt jellemre utalt. Vizsgálta nemcsak a születés periódusát, hanem a gyermek nevelését is. Ha vendég jött a házba, a gyerekeknek nem volt szabad megszólalniuk. A rosszkodó gyermekeket sokféle módon megfenyítették. Három-négy éves korukig alig különbözött a gyerekek ruhája. Tíz éves kortól a gyerekeket már fosztóba vitték, ahol pénzt kereshettek [29, 69–78. o.].

Hoppál Mihály által szerkesztett *Folklór Archivum* a gyermek nemének megállapításával foglalkozik:

- ha fent volt a teher, fiúgyermekre utalt, ha lent, lánygyermekre;

- ha előrefele áll, akkor fiút vár, ha szélesedik, akkor kislányt;
- ha jobboldalon van a terhe, akkor lány lesz, ha baloldalon, akkor fiú;
- ha újesztendő napján férfivolt az első vendég, akkor fia, ha nővendége, akkor lánya lesz;
- ha szeget talál, akkor fia, ha anyasrófot, akkor lánya születik [16, 84–98. o.].

Balassa Iván Báránd történetével és néprajzával foglalkozott. A bárándiak felfogása szerint a teljes értékű felnőtt ember életéhez a gyermek szorosán is hozzátartozik. Foglalkozik a tiltásokkal, kötöttséggel. Az asszonynak hat hétig nem volt szabad sehova se menni. A család ellátásában a komaság, rokonság is részt vállalt komatál formájában. A komatál hagyományosan csigalevesből, pörköltből, rántott húsból, kásából, szilvaciberéből állott [5, 437–441. o.].

Az **Ortutay Gyula** által szerkesztett *Néprajzi Lexikon* is tartalmazza a születés kérdéskörét. A szülő nő alá gyékényponyvát készítettek. Ahol ágyban szültek, ott a szalmazsák helyébe fehér lepedővel letakart rongyokból készítették elő a szülőágyat. Asszonyavatáskor az anya egyházi áldásban részesült, amely feloldást jelentett a gyermekágy idején érvényes tilalmak alól [35, 125–126. o.].

Csőrgő Zoltán *Hagyománytára* főként az igézéssel foglalkozik. Az igezés úgy zajlott, hogy a rontó szándékú ember jól megnézte a kisgyermeket, s így gátolta annak fejlődését. A kisgyermek főként életük első negyven napjában voltak nagyon fogékonyak az igezésre. Védelemre használták a piros szalagot, a gyermekágy lepedőjébe kötött sót, fokhagymát, tüt [10, 88–89. o.].

Kertész Judit *A születés és a kisgyermekkor folklórja a Szuha-völgyben* című munkája foglalkozik a gyermek étkezésével. Első helyen szerepelt a szoptatás. Később az egyszerű ételeket részesítették előnyben. A gyermek ruháit az édesanya varrta régebbi szoknyákból, ruhákból [24, 99 o.].

Nagy Géza Karcsán végzett munkájában főként a rontás gyógyítását írja le. A megrontott gyermek folyton sírt. Ahhoz, hogy megtudják, hogy ki volt a gyermek megrontója, megolvasztott ólmot vagy viaszt csurgattak hideg vízbe. Az itt

kiformálódott alakból következtek a rontó személyére. A rontás elhárítására szenes vizet vagy fürdőt készítettek. Munkájában a ruházkodásról is ír. Hatéves korig nyári viseletként piros viganót hordtak a fiúk és a lányok is. Télen a fiúk hosszúnadrágot, kabátot, csizmát és sapkát hordtak. A lányok egybeszabott ruhát vagy szoknyát blúzzal. A nevelés egyetlen követelménye volt, hogy a gyermekből ember legyen [37, 113–134. o.].

Lázár Katalin Népi játékok című munkája a gyermekjátékok fontosságával foglalkozik. A népi játéknak lényegében kétféle szerepéről beszélhetünk: arról, hogy hogyan hat az egyénre, s arról, hogy hogyan alakítja, befolyásolja a társadalmi kapcsolatokat. A szülők, nagyszülők, idősebb testvérek bölcsődalokkal altatták, mondókákat mondtak a gyereknek, miközben arcát cirógatták, lábát lógázták stb. Amikor már a járni tudó kicsi kitotyogott a falusi ház udvarára, a külvilággal való ismerkedésben is jelentős szerepet kapott a játék. Mondókákkal hívogatta a napot, biztatta az esőt, mondókákat mondott a csigának, kiscicának, minden háziállatnak. A játék arra is alkalmas, hogy a gyerek megtanuljon kapcsolatokat kialakítani a többiekkel, elsősorban a kortársakkal, vagyis a játék segít a társadalomba való beilleszkedésben [28, 20–21. o.].

Kárpátaljai hagyományokról olvashatunk *Füzesi Magda* cikkében. Ő is ír a születés körülményeiről, a komatál fogalmáról [17, 167–172. o.].

Varga Ibolya Babonák és hiedelmek Szalókán című cikkében különböző tilalmakat említ. Szól arról, hogy a csecsemőt tilos megnevetetni, mert akkor éjszaka sírni fog; a gyermek haját egyéves koráig nem szabad levágni, mert akkor nem fog nőni [46, 189–204. o.].

Hutterer Éva A születéshez kapcsolódó népszokások Ráton című könyvében a gyermekáldást az élet ajándékának tekinti. A termékenységet már a lakodalomban biztosítani akarták, hiszen a templomból hazatérő menyasszony ölébe egy gyermeket ültettek. Családonként a nagy gyermeklétszám volt a jellemző [22, 204–210. o.].

Dolgozatomban foglalkozom a korláthelmeci névadás sajátosságaival is, ezért a gyűjtés és az anyagfeldolgozás előtt célszerűnek tartottam áttekinteni a névadási témával foglalkozó szakirodalmat. Elmondhatom, hogy a nevekkel foglalkozó tudományos munkák száma igen gazdag, s rengeteg anyag áll a gyűjtő segítségére.

„Keresztneveknek nevezzük a személyneveknek azt az elemét, amely a megnevezett személy saját, családjától független egyéni neve, s amelyet rendszerint születésekor kap.” [20, 19. o.]. Az 1800-as évek közepén ezt egyéni névnek próbálták hivatalosítani, majd 1895-től utónév lett a meghatározása a hivatalos nyelvben.

Minden nép névtörténetében az egyént jelölő keresztnév volt az elsődleges, és hosszú időn keresztül nem is használtak másik névelemet a keresztnév mellett az emberek. Ilyen egyelemű neveket, vagyis csupán keresztneveket találunk a Bibliában: *Ábrahám, József, Mózes, Lea, Rákhel, Sára, Péter, János, Mária*; Kalevalában: *Ilmarinen, Jokahajnen, Lamminkajnen*; a Mahabháratában: *Brahma, Karna, Szúrja, Daksa*; a Ramajánában: *Ráma Bharáta*.

A magyar történelem hagyományai és legkorábbi följegyzései is azt mutatják, hogy kezdetben, de még a honfoglalás után is jó ideig, személyneveink egyeleműek voltak. A magyar egyelemű nevek a kereszténység fölvételeig mind pogány nevek voltak. A keresztény nevek döntő fölénye a névadásban a XIII. század végére alakult ki, amikor 1279-ben a budai zsinat kimondta, hogy nevet csak pap adhat.

A XVI. századtól kezdődően új vallási irányzat, a protestantizmus vagy reformáció hatott a magyar névadásra, névválasztásra. Az Ószövetségre többen hivatkozott, a szentek, közbenjárók szerepét tagadta. A XIX. század elején jelentős változás következett be a magyar névhasználatban. Ekkor kezdtek elterjedni a magyar történelmi nevek (*Géza, Béla, Árpád, Zoltán; Sarolta, Piroska*) és az írói névalkotások (*Csongor, Etelka, Jolánka, Hajnalka*) [20, 19–27. o.].

Grétsy László szerint „...a ma emberének általában tetszenek az idegen, kevésbé hagyományos, valamint a népszerű személyek, táncdalénekesek,

filmsztárok által a felszínre dobott nevek, mégpedig a hagyományos, patinás nevek rovására.” [18, 160.o.]

A keresztnemekkel igen behatóan foglalkozik **Kálmán Béla** A nevek világa című munkájában. A gonosz szellemektől való félelem adta az olyan neveket, mint: a *Nemél, Nem való* (nem létező, beteg, csúnya). Ezeket a neveket azért adták, hogy a démonoknak, szellemeknek ne kelljenek és távol tartsa őket. Igen gyakran adtak kívánságneveket: *Bódog (Boldog), Szép, Bátor*.

Ezen kívül számos információt olvashatunk a görög, zsidó, római, germán, szláv és ótörök névadásról, illetve ezek típusáról [23, 16–111. o.].

Munkám során nagy segítségemre **Ladó János** Magyar utónévkönyv című munkája, melyben Kálmán Bélához hasonlóan a férfi és a női keresztnemek eredetére, jelentésére ad választ, foglalkozik a nevek becézett alakjaival és gyakoriságukkal is [27, 210 o.].

Hajdú Mihály A névválasztás című cikkében arra a következtetésre jutott, hogy a férfinevek apáról fiúra szálltak. A falvakban több nevet választottak szülőkről, nagyszülőkről, testvérről, mint a városokban, amit a falvak hagyományörzésével magyaráz. A rokonok közül leggyakoribb a nagyszülők nevének öröklése, néha több nemzedék viseli ugyanazt a keresztnemet [19, 601–637. o.].

Összefoglalásként elmondhatom, hogy az általam vizsgált szakirodalom mind nagy segítséggel volt a kutatás során. A hagyományokkal foglalkozó tanulmányok közül kiemelném **Halász Péter** A moldvai csángó magyarok hiedelmei [21, 294–304. o.] című munkáját, valamint **Kertész Judit** A születés és a kisgyermekkor folklórja a Szuha-völgyben [24] c. gyűjtését, melyek alapul szolgáltak saját kutatásom során. A nevekkal foglalkozó tanulmányok száma is igen gazdag, s a legfőbb támpontot a korláthelmeci nevek rendszerezésében **Ladó János** Magyar utónévkönyv [27, 210 o.] adta. A névanyag eredet szerinti csoportosításában **Kálmán Béla** A nevek világa c. munkájára támaszkodtam [23, 16–111.o.].

2. A SZÜLETÉSSEL KAPCSOLATOS HAGYOMÁNYOK ÉS KIFEJEZÉSEK AZ UNGVÁRI JÁRÁSI KORLÁTHELMECEN

2. 1. A babavárással kapcsolatos szokások és kifejezések

Az emberi élet fordulópontjának legelső állomása a babavárás, vagyis a születés. A babaváráshoz is számos hagyomány és babona tartozik, melyek nagyban befolyásolták a régi emberek életét, mindennapjait.

Egy nő életében a terhesség a legmeghatározóbb időszak, ugyanis ekkor válik nőből édesanyává. Ez ajándék, hiszen új életet hozhat a világra. Régen még a lakodalom idején is gondoskodtak arról, hogy a fiatal párnak legyen gyermeke. Egy olyan hagyomány volt ismeretes, miszerint, amikor a fiatal pár kijön a templomból, a násznép búzával és cukorral dobálja meg őket, hogy házasságuk termékeny legyen. Az esküvő alatt pedig egy kisfiút ültettek a fiatalasszony ölébe, hogy az első gyermek fiú legyen, hisz az ötvenes-hatvanas években a fiú utódot tartották hasznosabbnak.

A század elején gyakoriak voltak a sokgyermekes családok. Egy családban akár nyolc-tíz gyermek is született, s ezt a magas gyermekhalálózással magyarázhatjuk, hiszen akadt olyan család is, ahol tizenegy gyermekből kettő érte meg a felnőttkort.

Marika néni elmondta, hogy miután egy pár egybekelt, a közösségben alig várták, hogy mikor fog az asszony teherbe esni. Ha sokáig nem született gyerekük, akkor azt pletykálták róla, hogy valami baj van vele. A férfit akkor hibáztatta a közösség, ha a kisbaba hamarabb érkezett, mint a lakodalom volt. Olyankor az öregek azt mondogatták, „ha kitakarta, be is takarja”. A megesett lányt kirekesztették, nem hívták meg a fonóra vagy a fosztóra. Gyermekeit a születés után megbélyegezték, a többi gyerek közé nem mehetett. Ugyancsak egyik adatközlőm azt mesélte, ha a férfi feleségül vette, akkor csak annyit mondtak, hogy

„késett a jegyző.” Szekeres Ilona Sajókazán végzett munkája is említ ilyen hagyományokat [42, 5–20. o.].

A huszadik század közepén a fiatal nők a nemi élet terén csak nagyon kevés információval rendelkeztek. Az idős asszonyok úgy tartották, hogy majd úgyis megtudja, ha odakerül. Ennek eredményeképp a fiatalasszony nem mindig tudta megállapítani, hogy várandós-e. Az örömhírt először férjével és édesanyjával, esetleg anyósával osztotta meg. A terhesség első jelének számított, ha a házaspár otthona fölött megjelent a gólya. A falubeliek úgy tartották, ha a gólya rászállt a ház kéményére, akkor abban a házban nemsokára gyermekáldás lesz. Az is árulkodó jelnek számított, ha a házaspár gyermeke, gólya láttán a következőt kiáltotta: „*Gólya bácsi, vaslapát, hozzád nekem kisbabát!*” A közösség számára a fiatal édesanya terhessége csak akkor vált nyilvánvalóvá, ha a pocakja gömbölyödni kezdett. A terhességre használták a terhes, várandós, másállapotban van, áldott állapotban van kifejezéseket. A várandós anyának nem járt különleges bánásmód a családban, bár állapotát figyelembe vették, nem tulajdonítottak neki nagy jelentőséget. Azt is mondogatták az idősek, hogy minél többet dolgozik a kismama, annál könnyebb lesz a szülés.

Amikor már nyilvánvaló volt az asszony másállapota, akkor a faluban megpróbálták megjósolni, milyen nemű gyermeke lesz. Különbőféle módszereket ismertek a gyermek nemének megállapítására. A hiedelem szerint, ha a várandós asszony savanyút kívánt, akkor fia születik, ha édeset, akkor lányt szül majd. Ha az anyuka figyelmes volt és megjegyezte, melyik oldalon mozdult meg a kisbabája, akkor meg tudta állapítani, hogy milyen nemű lesz. Ha a gyermek a baloldalon mozdult meg először, akkor a kismamának fia, ha pedig a jobb oldalon, akkor kislánya lesz. Különböző külső jelek is utaltak arra, hogy fiút vagy lányt szül majd. Az egyik ilyen jel volt a hasa formája. Az idősebb asszonyok, mint Erzsike néni és Borika néni azt tartották, ha egy kismamának kerek, gömbölyű pocakja volt, akkor lánya születik, ha pedig hosszúkás a pocakja, akkor fia. Szintén külső jel volt az

anya arcának kisebb elváltozása. Azoknak a kismamáknak, akik leányt várnak az arcuk megváltozik, mondván „a lányok ellopják az anyjuk szépségét.”

A várandós asszonynak ügyelnie kellett különféle tilalmakra, mint például:

– nem volt szabad semmire rácsodálkoznia, mert akkor jel lesz a gyereken;

– nem volt szabad csúnya emberekre, állatokra, dolgokra néznie, mert akkor anyajegyessé lesz a gyermeke;

– ha már rácsodálkozott valamire, akkor gyorsan a körmére kellett néznie, vagy pedig a saját fenekére kellett csapnia, hogy ott keletkezzen a jel;

– ügyelnie kellett arra, nehogy rontás érje, viselnie kellett valami pirosat, még ha csak egy darab piros cernát is;

– nem volt szabad a terhessége alatt esküt tennie;

– nem mehetett temetésre, vagy ha el is ment, akkor nem volt szabad megnéznie a halottat, mert úgy tartották, hogy akkor a gyermeke is meghal;

– nem volt szabad belenézni a sírba, mert akkor sápadt lesz a gyermeke;

– ha a kismama valamit megkívánt, azonnal meg kellett kapnia, nehogy elvetéljen;

– nem volt szabad páros dolgot enni, mert akkor ikrei születnek;

– nem mehetett át kötél alatt, mert akkor a köldökzsinór megfojtotta a születendő gyermekét.

Hasonló tiltásokat említ *Halász Péter A moldvai csángó magyarok hiedelmei* c. munkájában [21, 294–304. o.].

„**Félidőkor**”, vagyis a négy és feledik hónapban a fiatal anyuka elkezdte gyűjteni a kelengyét. A **kelengyébe** azok a dolgok tartoztak, melyekre a keresztelőkor szükség volt. Ezeket az asszonyok egyedül készítették, mivel a boltban nem lehetett kapni. A kelengyébe tartozott a **pólyapárna, kissapka, ingecske, pelenka**. A pólyapárnát mindenki igyekezett feldíszíteni, hogy még szebb, még egyedibb legyen. Egy-egy hímzést, vagy mintát varrtak rá. A kelengyébe készített dolgok vászonból készültek, mivel akkoriban más anyagot nem használtak, s igyekeztek az elkészített vásznat minél fehérebbre főzni.

A **babavárás** ideje alatt a szülők elgondolkodtak azon, kit hívjanak keresztszülőknek, vagyis komáknak. A **komát** és a **kománét** a testvérek közül választották ki. A **keresztszülők** feladata volt, hogy a gyermeket a szülés után elkészítsék a keresztelőre, mivel az anyának addig nem volt szabad kimennie a házból, míg „meg nem tisztult.” A komák feladata volt az is, hogy a gyermekágyas asszonynak és családjának ételt vigyenek, vagyis elvigyék a komatálat.

Ebben az időben a szülők elgondolkodtak azon, hogy milyen nevet adjanak a megszülető gyermeknek. A korabeli házaspárok rendszerint hagyományos nevet adtak a kisbabájuknak: vagy az édesanyjuk vagy pedig az édesapjuk nevét örökölték. Előfordult olyan is, hogy a nagyszülők nevét kapták a gyermekek. Kettős neveket nem adtak a szülők, törekedtek a bibliai nevek használatára.

Napjainkban a terhesség megállapítására már ultrahangot alkalmaznak, vagy terhességi tesztet, amely nagyon hamar kimutatja az anya áldott állapotát. Jelenleg községemben a legtöbb fiatal pár nem vállal egy-két gyermeknél többet. Ennek az oka valószínűleg a rossz társadalmi és anyagi helyzet. A babonákban és a tiltásokban már nem hisznek, s nem tulajdonítanak nekik jelentőséget.

Baj esetén az orvos szaktudására bízzák magukat. A komák kiválasztása is megváltozott, hiszen nemcsak a testvérek közül választanak keresztszülőket, hanem a baráti körből is. S amíg a század elején csak egy pár keresztszülője volt a gyermeknek, addig napjainkban akár kettő és három is. A kelengyét a szülők általában készen veszik, s nem saját kezükkel varrják. A kelengye egyedivé tételéhez tartozik az is, hogy a kisfiúknak igyekeznek kék színű pólyapárnát, a kislányoknak pedig rózsaszínű pólyát venni. Ha már a szülők eldöntötték a gyermek nevét, akkor a kezdőbetűjét rá szokták hímezni a pólyapárnára, hogy még szebb és egyedibb legyen.

kelengye [-'k; -'t; -'be; -'ben] fn

Et.: Vitatott eredetű. 1. Belső fejlemény. Szófajváltással keletkezett a *kell* 'szükséges' kel alakváltozatának -nde (~ -ndő) melléknéviigenév-képzős

származékából. 2. Latin jövevényszó. A latin szó talán a görög klejnódion 'kincs, érték' főnévre vezethető vissza. [EtSzt.359.o.]

Pl.: *A kelengyébe tették a gyermeket.*

Vö: KMNySz. I. 452. o.

pólyapárna [-'k; -'t; -'ba; -'ja] fn

Et.: Szláv jövevényszó, de a közvetlenül átvett alak bizonytalan. [EtSzt.582.o.]

Pl.: *A kelengyéhez tartozik a pólyapárna.*

Vö: KMNySz. II. 180. o.

kissapka [-'k;-'t; -'ba;-'ja] fn

Et.: Szláv jövevényszó. A szó több alakban is használatos a magyarban, a sapka forma horvát-szerb átvétel, a nyelvjárási csapka szlovák és lengyel eredetű lehet. [EtSzt. 639.o.]

Pl.: *Ráadták a kissapkát a gyermekre.*

ingecske [-'k;-'t;-'ben] fn

Et.: Bizonytalan eredetű, esetleg jövevényszó egy iráni nyelvből. Az iráni szavak tisztázatlan eredetűek. [EtSzt. 310.o.]

Pl.: *A gyermek ingecskében van.*

pelenka [-'k;-'t; -'ja] fn

Et.: Északi szláv, közelebből kárpátukrán, vagy talán cseh jövevényszó. Amennyiben a szó inkább népi átvételként, mint ipari termék, ruhaféle neveként honosodott meg nyelvünkben, úgy valószínűbb, hogy az ukránból származik.[EtSzt. 562.o.]

Pl.: *Koszor a pelenka.*

Vö: KMNySz. II. 165. o.

babavárás [-a] fn

Et.: Hangutánzó szó, hangalakja a csecsemő első artikulált hangjait ismétli. Hasonló alakú szavak számos nyelvben vannak, de ezek között etimológiai összefüggés nem feltétlenül áll fenn. [EtSzt. 62.o.]

Pl.: *A babavárás alatt a szülők meghívták a keresztszülőket.*

koma [-'k; -'t; -'nak; -'ja] fn

Et.: Szláv jövevényszó. A szláv szavak eredete tisztázatlan. A magyar koma hangalak vagy a szláv hímnemű alakhoz tapadt birtokos személyjellel, esetleg a szláv nőnemű alakból keletkezett. A koma elsőként 'keresztkoma' jelentésben adatható. [EtSzt. 382.o.]

Pl.: *Kit hívjunk komának?*

Vö: KMNySz. I. 499.o.

keresztszülő [-k; -t; -nek; -je] fn

Et.: 'кыма' 'keresztszülő'. Szláv eredetű [TESz.II.558.o.]

Pl.: *Meghívták keresztszülőnek.*

2. 2. A szüléshez kötődő hagyományok és kifejezések.

Régen a fiatal asszonyok első **terhességük** idején nem tudták, mikor jön el pontosan a **szülés** ideje. A szülés biológiai lefolyásáról nagyon keveset tudtak, hiszen a téma tabunak számított. Az 1960-as években az asszonyok többsége még otthon szült, nem pedig kórházban. Ha megereszkedett a terhes nők hasa, szülni fog. A szülés előtt kitakarították a házat, kimosták az ágyneműt. Amikor már a **magzatvíz** is elment, akkor elhívták a **bábát**. A baba rendszerint egy idős asszony volt, aki a szülést vezette le. A baba feladata nem ért véget a szülés befejeztével.

Amíg a fiatal anya a **betegágyat** vagy **gyermekágyat** feküdte, addig gondozta az anyát és gyermekét is. A bába megérkeztéig egy fazékba vizet tettek melegedni, hogy legyen mivel **megmosni** a gyermeket. Amíg a fiatalasszony bírt, addig járkálnia kellett, hogy megkönnyítse a szülést. A szüléskor minden férfi elhagyta a házat, hogy ne zavarjon. Az első szobába, ahol a **vajúdó** asszony feküdt, egy paravánt tettek, ami eltakarta őt a ház többi részétől. A szülés után a bába **vászonrongyba** tekerte az **újszülöttet** és ellátta az anyát. *Dobosy László Szokások és hiedelmek a Hangony-völgyben* c. gyűjtésében is foglalkozik a bába munkájával [11, 77–80. o.].

Az újszülött jövőjére már a megszületése pillanatában különböző jelekből próbáltak következtetni. Ritkán, de megtörtént, hogy a gyermek foggal született. Az ilyen kisbabákról azt tartották, hogy okos, bölcs felnőttek lesznek.

Az anya ellátása után a bába megfürdette a gyermeket langyos vízben, a víz hőfokának olyannak kellett lennie, hogy a gyermek teste „állja a vizet”. A meleg vízbe néha még szárított bogácsot, vagy frissen szedett szárított fenyőt is tettek, hogy a gyermek nyugodtabban tudjon aludni. Amikor a bába végzett a fürdetéssel, a gyermeket jó erősen becsavarták egy **vászonból** készült **pelenkába**, és betették a **pólyapárnába**. A bepólyált csecsemőt szorosán átkötötték, mert úgy tartották, „gyenge még a csontja” a gyermeknek, el ne törjön, el ne görbüljön.

Az **anya** a **betegágyat** általában egy-két hétig feküdte, addig a bába járt el hozzájuk, s gondoskodott az újszülöttről és az édesanyáról. A gyermeket is a bába fürdette. A régi emberek nagyon féltek a rontástól, főleg kereszteleetlen gyermekek esetében. Ez azt jelentette, hogy nem volt szabad **megjajgatni**, **megkiabálni** az újszülött gyermeket. A keresztelelőig nem hagyták egyedül a gyermeket, mindig az anyjával aludt. Ha látogatók érkeztek és véletlenül megjajgatták, akkor azt mondták „seggibe a szemed”. A **rontás** ellen legtöbbször **szenes vizet** készítettek. Egy faparazsat három darabra törtek és egy csészébe dobtak, amiben a víz volt. Ha elégett és a kormos rész leszállt a csésze aljára, akkor a gyermeket valóban megigézték. Ilyenkor a kislánynak szenes vizet csináltak és közben azt

mondogatták, hogy se nem egy, se nem kettő, egészen hétig, kisfiúnak pedig ugyanezt kilencig. Azután a gyermek arcát a ruha kifordítottjával mosta meg a nagymama vagy az anyuka. A vizet ezután annak az ajtónak a sarkára öntötték, amelyik az udvarra nyílt. Néha egy **piros madzagot** vagy **cérnát** kötöttek a gyermek csuklójára, hogy az megvédje az igézéstől, rontástól. **Csörgő Zoltán Hagyománytára** is foglalkozik az igézéssel és annak gyógyításával [10, 88. o.].

A betegágy ideje alatt a család többi tagjáról a komák gondoskodtak **komatál** formájában. A komák általában addig vitték az ételt, amíg az anya meg nem erősödött, hogy képes legyen ellátni a családját. A komatálba főtt ételt tettek, ami tartalmazott egy fazék húslevest, pörköltet, töltött káposztát és egy tortát vagy süteményt, s egy üveg bort. Az anyukának is vittek tápláló ételt, madártejet, csirkehúslevest, főtt burgonyát. A komatálban néha nemcsak a kötelező húsleves és a sütemény volt, hanem esetleg más is, amit az édesanya megkívánt. Ismeretes olyan édesanya is, aki már nagyon megunta a húslevest és a tortát, s helyette inkább krumpli haluskát kért. Az étel azt a célt szolgálta, hogy megerősödjön, és sok teje legyen. Nemcsak a komák vihettek komatálat, hanem a szomszédok, barátok is. S ha olyan család vitt komatálat, ahol egy idő múlva gyermek született, az asszonynak illett visszavinni azt.

A hagyomány ezen része teljesen elhalványodott. Napjainkban a fiatal anyukák már nem otthon szülnek, hanem a kórházban, s a bába szerepe is módosult, hiszen a **kórházi** orvosok látják el a feladatát. Napjainkban az **édesapák** is bent lehetnek a szülésnél, sőt a legtöbb kórházban már elvárás, hogy a szülő asszony mellett legyen valaki. A gyermeket a szülést követően az édesanyának adják egy rövid időre, utána pedig átviszik a többi újszülötthöz. Ha a gyermek gyenge, akkor az édesanyja csak szoptatás alkalmával láthatja, hogy ne adjon át neki valamilyen fertőzést. Gyakori napjainkban az a szokás, hogy a gyermek születését követően a szülők egy képeslapot küldenek a keresztszülőknek, amire rá van írva a gyermek súlya és hossza, esetleg születésének pontos ideje is. Egy fiatal adatközlőm mesélte, hogy ő nem képeslapot küldött, hanem a facebook-on osztotta

meg, hogy megszületett a kislánya, délután három óra ötvenöt perckor 52 cm-rel és három kiló húsz dekával. A rontástól kevésbé félnek, mint korábban, csak kevesen ismerik a rontás ellenszerét is. A komatál jelentősége is feledőbe veszett, hiszen otthon nagyon kevesen látogatják meg az édesanyát, inkább a kórházba visznek neki ételt. A gyermekágyas asszony általában maga gondoskodik a gyermekről, miután a kórházból hazaengedik. Ebben segítségére van a férje vagy néhány esetben az édesanyja, anyósa. Az asszonyt igyekezzenek kímélni a nehéz munkától addig, míg meg nem erősödik. Fő feladata a szülést követően a gyermek ellátása, gondozása. Ahhoz hogy sok teje legyen, sok folyadékot kell inni, és meleg vízzel kell mosni a melleket, így a **tejcsatornák** megnyílnak. Néhányan terhességük alatt sok sört isznak, mondván, a sör tejcsináló, így sok tejük lesz majd.

terhesség [-nek; -e] fn

Et.: 'áldott állapot', származékszó [EtSzt.20. o.]

Pl.: *A terhességet nem volt szabad titkolni.*

Vö: KMNySz. II. 332. o.

szülés [-ek; -t; -nek; -e] fn

Et.: Valószínűleg ősi, ugor kori szó. [EtSzt. 717.o.]

Pl.: *Nehéz a szülés, mert keskeny a csípője.*

Vö: KMNySz. II. 305. o.

bába [-'k; -'t; -'nak; -'hoz] fn

Et.: 'szülésznő', szláv jövevényszó. A szláv nyelvekben hangutánzó-hangfestő eredetű. [EtSzt 62.o.]

Pl.: *Elszaladt a bába után.*

Vö: KMNySz. I.52. o.; SzamSz. 57. o.

betegágy [-ak,-at; -a] fn

Et.: 'fekvő beteg', ismeretlen eredetű [TESz.I.87.o.]

Pl.: *Az asszony két hétig feküdt a betegágyat.*

gyermekágy [-ak,-at; -a] fn

Et.: 'szülés utáni időszak', összetett szó [EtSzt. 270.o.]

Pl.: *A gyermekágyat fekszi.*

Vö: SzamSz. 343. o.; KMNySz. I. 350. o.

mos [-ott; -ás] ige

Et.: Ósi, uráli kori szó. [EtSzt. 492.o.]

Pl.: *A baba megmossa a gyermeket.*

vajúdik [-ott; -ás]ige

Et.: Származékszó, melynek alapszava a már nem élő, ismeretlen eredetű vajik 'kínlődik valamivel' [1554] ige. [EtSzt. 785.o.]

Pl.: *Vajúdó asszonyhoz hívták a bábát.*

vászonrongy [-ba; -ot] fn

Et.: Valószínűleg jövevényszó, az átadó nyelv azonban bizonytalan. A szó a kereskedelem közvetítésével kerülhetett a magyarba még a honfoglalás előtt.

[EtSzt. 792.o.]

Pl.: *Vászonrongyba tekerték a gyereket.*

újszülött [-t; -hez] fn

Et.: 'csecsemő, kisbaba', ismeretlen eredetű [TESz.II.459.o.]

Pl.: *Megszületett az újszülött.*

anya [-'k; -'t; -'hoz] fn

Et.: Valószínűleg egy ősi, uráli kori szótőre vezethető vissza. Hasonló hangalakú és jelentésű egyéb rokon, illetve nem rokon nyelvi példák is hozhatók, ezek azonban hangtörténeti szempontból nem kapcsolódnak anya szavunkhoz. [EtSzt. 47.o.]

Pl.: *Az anya két hétig a gyermekágyat feküdte.*

Vö: KMNySz. I. 37. o.

madzag [-ok; -ot;] fn

Et.: Olasz jövevényszó. A magyar spárga alak egy korábbi *spága formára mehet vissza, a szó belseji r betoldása a spárga 'a liliomfélék családjába tartozó konyhakerti növény' szó hatását mutatja. [EtSzt. 661.o.]

Pl.: *Piros madzagot kötöttek a gyermek karjára.*

cérna [-'k; -'t] fn

Et.: Német, közelebről felnémet jövevényszó. A magyar szó hangalakja a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldásával alakult. [EtSzt. 106.o.]

Pl.: *Cérnát vagy madzagot kötöttek a kezére.*

kórház [-at; -ba; -ban] fn

Et.: Vándorszó. A latinban keletkezett. A magyarba elsősorban a német közvetítette. A szó eleji i szerepe a mássalhangzó-torlódás feloldása, vö. iskola, istálló. Ma már csak a nyelvjárásokban van nyoma. [EtSzt. 317.o.]

Pl.: *Ma már kórházban szülnek az asszonyok.*

édesapa [-'k; -'t] fn

Et.: Összetett szó, előtagja az édes melléknév, utótagja az apa főnév. [EtSzt. 163.o.]

Pl.: *Az édesapák is jelen vannak a szülésnél.*

Vö: KMNySz. I.193. o.; SzamSz. 188. o.

szoptat [-ás; -ott] ige

Et.: Hangutánzó eredetű szó, mely összetartozik a szív igével, illetőleg annak szip alakváltozatával. Igei származékai a műveltető képzővel alakult szoptat [1493 k.], a gyakorító képzős szopogat [1626–1627], névszói származékai a szopós [1360 tn.] és a szopóka [1580]. [EtSzt. 709.o.]

Pl.:*Szoptatja az anya a gyermeket.*

Vö: KMNySz. II. 198. o.

2. 3. A szülés utáni szokások és kifejezések.

A „**gyermekágy**” vagy „**betegágy**” időszaka a **szüléstől** az **anya avatásáig** terjed. Erejétől függően az anya azért felkelt, és ellátta a gyermek körüli teendőket.

A gyermekágyat 7–10 napig feküdték, de volt, akit a körülményei kényszerítettek, hogy előbb felkeljen. A gyermekágy ideje alatt a bába is rendszeresen ápolta, segítette az anyát és gyermekét. Szülés után kb. a harmadik napon „áll be” a tej, de az **előtejre** is szüksége van a gyermeknek, hogy mindent kipucoljon belőle. Akinek volt teje, igyekezett minél tovább szoptatni. Volt, aki csak néhány hónapig, volt, aki több évig is. Ismeretes olyan édesanya, aki hétéves koráig **szoptatta** a gyermekét. Nagyon fontos volt az is, hogy az édesanya tisztán tartsa a mellét, hiszen bármilyen fertőzést elkaphatott így a gyermek szoptatáskor. Minden szoptatás előtt langyos kamillás vízzel és egy frissen vasalt zsebkendővel kellett lemosni a mellét. A gyermek száját is **kamillás vízzel** pucolták, hogy ne legyen **szájpenésze**. Az anya bármit ehetett, amit megkívánt, de igyekeztek olyat főzni, hogy az tápláló és erősítő legyen. A sok zsíros ételt az anyának nem volt ajánlatos fogyasztani, nehogy a teje is zsíros legyen, s ezzel elrontsa a gyermek gyomrát.

Ha vendég érkezett a házba, annak le kellett ülni, még ha csak egy rövid időre is, hogy el ne vigye a gyermek álmát. Általában kézbe vette a gyermeket,

megköpdöste, hogy rontás ne érje. Amikor a vendég távozott, egy szál cérnát hagyott ott a gyermeknek, hogy ne vigye el a gyermek álmát.

A szülés után általában egy-két héttel tartják a **keresztelőt**. A szülők még a kisgyermek születése előtt kiválasztják a komát és a kománét. Keresztszülők a század közepén a családból kerültek ki, legtöbbször a szülők testvérei közül hívták őket. A kisgyermeket a templomba a keresztszülők vitték, mivel az anyának addig nem volt szabad kimenni a házból, amíg meg nem tisztult. Keresztelést általában az istentisztelet után tartották a templomban. Ha esetleg nagyon hideg volt a, akkor a tiszteletes háznál keresztelt. A gyermeket a keresztelésre a keresztanya készítette el. Ilyenkor a gyermeket szép fehér ruhába öltöztették, és fehér pólóba tették. A keresztmama tartotta a gyermeket a keresztvíz alá, s fogadalmat tett, hogy ha szükséges, „istennek tetsző módon neveli a gyermeket.” Amikor a templomból hazaérkeztek, a keresztanya letette a földre a gyermeket, és a következőket mondta:

„Pogányt vittünk, keresztényt hoztunk,

Akié a gyermek, vegye fel!”

Az apa ilyenkor felemelte a gyermeket, amivel rituálisan is befogadta a családba. Mire a bába és a keresztszülők a templomból hazaérkeztek, akkorra megérkeztek a meghívott vendégek is. Asztalhoz ültek, áldomást ittak az újszülött egészségére.

A gyermekágy végét az anya avatása jelentette. Az **avatás** a szülés után 40 nappal történt. Ekkorra az anya már **megtisztult**. Eddig a napig az udvarról sem volt szabad mennie. Úgy tartották, hogy nem volt szabad vizet sem húzni a kútról, mert az megposhadt.

A gyermek két-három éves koráig a **bölcsőben** aludt. Azt követően pedig ágyon, a kisebb gyermekek együtt a szülőkkel, nagyszülőkkel, nagyobbak külön ágyon, de többen egy ágyban. A gyermekek számára készített ágy nem volt. A rácsos oldalú kiságy csak a második világháborút követően terjedt el. Többnyire egy éves koráig szoptatták a gyermeket. Bár **tehéntej** minden családban volt, a

tejet csak a gyerekekkel itatták, a többit eladták. Ha a gyermeknek már voltak fogai, áttértek a rendes **táplálkozásra**. Attól kezdve már nem főztek külön ételeket számára, azt ette, amit a felnőttek.

A gyermeket 4-6 hónapos koráig **pólyázták**. Télen még tovább is. **Gumibugyi** nem volt, s így könnyen eláztatott mindent. A bölcsőbe, **kiságyba gumilepedőt** tettek, arra lepedőt, s ha bepisilt, kivették alóla. Takarónak **paplant, kisdunnát, kabátot vagy pokrócot** használtak. A kislányoknak „**viganót**” varrattak vasárnapra, templomba járni, illetve nagyobb ünnepekre, a fiúknak pedig nadrágot, ujjast vettek. A kislányruha egyszerű szabású, húzott derekú ruha volt, hosszú vagy rövid ujjal, attól függően, hogy nyárra vagy télre varrták. A kisgyermek ruhái általában szürke anyagból készültek, hogy ne látszódjon rajta a piszok. *Kertész Judit A születés és a kisgyermekkor folklórja a Szuha-völgyben* c. munkája is foglalkozik a gyermekkor ezen szakaszával [24, 99–102. o.].

Napjainkra a hagyományok túlnyomó többsége elhalványult, feledésbemerült. Természetesen mára megváltoztak a keresztelés körülményei. A templomi keresztelés helyett nagyon sokan otthon **keresztelnek**. A templomi keresztelőkor a szülők is jelen vannak, hiszen a keresztelő közben a tiszteletes a szülőkhöz is intéz kérdéseket. A keresztelő utáni lakomát már nem otthon tartják, hanem étteremben, s az ehhez kapcsolódó hagyományok is elhalványodnak. A régiekkel ellentétben 3–4 pár keresztszülő is van, akik rokoni- és baráti körből kerülnek ki. A gyermek ruházata is változatosabb, színesebb, mindenki a legjobbat akarja utódjának. A nevelés terén az változott, hogy az anyukák hamar beadják gyermeküket a helyi bölcsődébe, s visszamennek dolgozni, vagy egyszerűen kényelmesebbnek tartják ezt a változatot. Nagyon kevesen hisznek a babonákban, a hiedelmekben. A fiatalabb adatközlők közül nagyon kevesen hisznek az igézésben vagy a szemmelverésben.

szül [-és; -t] ige

Et.: Valószínűleg ősi, ugor kori szó. Korai származéka a szülő ~ szüle [1138 tn., 1372 u.], mely a melléknévi igenévi alak főnevesülése. Hasonló, főnevesült melléknévi igenév a szülött is [13. század eleje], mely főképpen az egyszülött, elsőszülött (gyermek) típusú kifejezésekben szerepel. További származékaira vö. születik [13. század eleje], szülés [1372 u.], születés [1405 k.], szülemény [1519], szülész [1817]. [EtSzt. 717.o.]

Pl.: *Szülésnél csak a nőrokonok vannak jelen.*

Vö: KMNySz. II. 305. o.

avat [-ás; -ott] ige

Et.: 'valamivététel', származékszó [EtSzt., 45.o.]

Pl.: *Az anya avatása fontos pillanat.*

előtej [-re; -et] fn

Et.: Jövevényszó egy iráni nyelvből. Az iráni szavak indoeurópai eredetűek. A magyar szó magas hangrendje alapján arra következtethetünk, hogy az áttadó nyelv egy középíráni, az alánhoz közeli nyelv lehetett, vö. tehén, üveg. [EtSzt. 734. o.].

Pl.: *Az előtejre is szükség van.*

kamilla [-'s; -'t] fn

Et.: Német jövevényszó. A német szó a középkori latin camomilla 'kamilla' főnévre vezethető vissza. A magyar szóvégi a hangzócserével került a német e helyére, miként cérna szavunkban is. [EtSzt. 340.o.]

Pl.: *Kamillás vízzel mosták a mellet.*

víz [-s; -t; ben] fn

Et.: Ósi, uráli kori szó. [EtSzt 807.o.]

Pl.: *Meleg vízben fürdik a gyermek.*

szájpenész [-es; -t; -ben] fn

Et.: Szláv jövevényszó. A szó végső soron indoeurópai eredetű. A szláv szó már a 10. század vége előtt bekerült a magyarba. Ebből fejlődött a szó eleji mássalhangzó-torlódás feloldásával és korai hangátvetéssel a mai penész hangalak. [EtSzt. 563.o.]

Pl.: *Szájpenész ellen kamillás vizet használtak.*

keresztel [-és; -ő; -t] ige

Et.: Szláv jövevényszó. [EtSzt. 365.o.]

Pl.: *Szülés után egy-két héttel tartják a keresztelőt.*

Vö: KMNySz. I. 459. o.

tiszta [-'n; -'t; -'ra] mn

Et.: Szláv jövevényszó. A szláv szavak indoeurópai eredetűek. A magyarba valamely szláv melléknév semlegesnemű vagy nőnemű alakja került. [EtSzt. 746.o.]

Pl.: *Az avatásra az anya már megtisztult.*

bölcső [-t; -ben] fn

Et.: Jövevényszó egy csuvasos típusú török nyelvből a honfoglalás előtti időből. A török szóvégi mássalhangzó spirantizálódott, majd zöngés mássalhangzó lépett a helyébe, végül magánhangzóvá alakult. [EtSzt. 93.o.]

Pl.: *A gyermek a bölcsőben alszik.*

Vö: KMNySz. I. 115. o.; SzamSz. 111. o.

tehéntej [-et; -ben] fn

Et.: Vitatott eredetű. 1. Jövevényszó egy iráni nyelvből. Mindezen szavakkal tej szavunk előzménye is összefügg. 2. Ősi, uráli kori szótő magyar képzéssel. [EtSzt. 734.o.]

Pl.: *Anyatej helyett tehéntejet iszik.*

táplálkozás [-t; -ra] fn

Et.: Belső fejlemény, valószínűleg egy önálló alakban nem adatolt szótő származéka. [EtSzt. 727.o.]

Pl.: *A gyermek rosszul táplálkozik.*

gumibugyi [-k; -t; -ban] fn

Et.: Szórövidüléssel és játékos szóalkotással keletkezett az azonos jelentésű, mára elavult bugyogó [1657] alapján, végződése az -i kicsinyítő képző. A bugyogó a bugyog ige főnevesült -ó melléknéviigenév-képzős alakja. [EtSzt. 97.o.]

Pl.: *A kislány gumibugyiban alszik.*

kiságy [-at; -ban] fn

Et.: Ősi, finnugor kori szó. Mai használatától eltérően az ágy főnév eredetileg mindenféle fekhely megnevezésére szolgált. [EtSzt 29.o.]

Pl.: *A gyermek a kiságyban alszik.*

Vö: SzamSz. 28.; KMNySz. I. 20. o.

lepedő [-k; -t; -ben] fn

Et.: Szófajváltással keletkezett. A lepedő elsődleges jelentése 'takaró', ennek igen régi jelentésváltozata a szó mai köznyelvi jelentése. Legújában a bizalmas 'terjedelmes papírlap, kitöltendő űrlap' jelentésben is használatos [1961]. [EtSzt. 436.o.]

Pl.: *Lepedő van az ágyban.*

paplan [-ok; -t; -ban] fn

Et.: Bizánci görög jövevényszó. A magyar hangalak a birtokos személyjelnek érzett szóvégi a elhagyásával jött létre, vö. beszéd, kolbász. A magyarba a szó az Árpád-kori magyar-görög dinasztikus kapcsolatok révén került. [EtSzt. 550.o.]

Pl.: *A gyermek paplan alatt alszik.*

dunna [-'k; -'t; -'ban] fn

Et.: Déli vagy nyugati szláv jövevényszó. A magyar szó hangalakja hangátvetéssel fejlődött. [EtSzt. 159.o.]

Pl.: *Kisdunna van az ágyban.*

Vö: SzamSz. 183. o.

kabát [-k; -ot; -ban] fn

Et.: Nyugati szláv, talán szlovák jövevényszó, vö. szlovák kabát 'felöltő, kiskabát, zakó', cseh kabát 'ugyanaz', lengyel kabat 'kabát, zeke'. [EtSzt. 333. o.]

Pl.: *Kabáttal is takaróztak.*

pokróc [-t; -ban] fn

Et.: Szláv jövevényszó. A magyarban az átvett szláv szó toldalékos formáiban a második nyílt szótag magánhangzója kiesett, majd az ebben lévő magánhangzó megnyúlt. A pokróc 'nagyon durva ember' jelentése [1774] a (durva, goromba) pokróc kifejezésben él. Ez a jelentés a pokróc durvább szövési anyagára utal. [EtSzt. 581. o.]

Pl.: *Kispokrócot kapott az anyjától.*

lakoma [-t; -ban] fn

Et.: Belső fejlemény. Az igéből nyelvújítás kori elvonás eredményeként keletkezett a lakoma főnév [1815]. [EtSzt. 425. o.]

Pl.: *Sokan voltak a keresztelési lakomán.*

2. 4. A keresztnévek rendszere Korláthelmecen

2. 4. 1. A keresztnévek gyakoriság szerinti vizsgálata (1950–2000, 2001–2015)

Az anyaggyűjtés során felhasználtam a Korláthelmeci Református és Katolikus Egyház anyakönyveit, melyek a két vizsgált periódusra vonatkoznak (1950–2000, 2001–2015). A kutatás során 1950–2000 között 42-féle női nevet és 30-féle férfinévet, 2001–2015 között pedig 20-féle női nevet és 19-féle férfinévet különböztettem meg. Az összegyűjtött neveket vizsgáltam gyakoriságuk és eredetük szerint. A két korszakban használt neveket előfordulási számukkal együtt táblázatban közlöm.

1. női nevek

Sorszám	Név	1950-2000	2001-2010	Összesen
1.	Alexandra	–	1	1
2.	Alina	–	1	1
3.	Aliz	1	–	1
4.	Andrea	2	–	2
5.	Anna	6	1	7
6.	Beáta	–	1	1
7.	Csilla	1	–	1
8.	Diana	1	1	2
9.	Dóra	1	–	1
10.	Etel	2	–	2
11.	Erika	5	–	5
12.	Eszter	2	–	2
13.	Erzsébet	12	1	13
14.	Evelin	–	1	1
15.	Éva	8	–	8

16.	Flóra	1	–	1
17.	Gabriella	2	1	3
18.	Gizella	2	–	2
19.	Ibolya	3	–	3
20.	Ida	3	–	3
21.	Ildikó	2	–	2
22.	Ilona	5	–	5
23.	Irén	3	–	3
24.	Jolán	2	–	2
25.	Júlia	–	1	1
26.	Julianna	4	–	4
27.	Katalin	6	2	8
28.	Kornélia	1	–	1
29.	Krisztina	1	–	1
30.	Laura	–	1	1
31.	Larisza	1	–	1
32.	Leszja	–	1	1
33.	Magdolna	2	1	3
34.	Margaréta	2	–	2
35.	Margit	2	–	2
36.	Marianna	2	–	2
37.	Mária	26	1	27
38.	Natália	1	–	1
39.	Nikolett	–	1	1
40.	Szabina	1	–	1
41.	Szilvia	2	–	2
42.	Szófia	–	1	1
43.	Szvetlána	1	–	1
44.	Tanya	1	–	1
45.	Teréz	1	–	1
46.	Terézia	1	–	1
47.	Tímea	–	2	2
48.	Valéria	2	–	2
49.	Veronika	1	1	2
50.	Viktória	2	1	3
51.	Zsuzsanna	2	–	2

Az első periódusban, 1950–2000 között 42 női nevet 97 személy viselt. A leggyakoribb nevek közé tartozik az *Anna* (6), *Erzsébet* (12), *Erika* (5), *Éva* (8), *Ilona* (5), *Julianna* (4), *Katalin* (6), *Mária* (26). Kevésbé használatosak voltak az

alábbi nevek: *Aliz, Csilla, Diana, Dóra, Flóra, Kornélia, Szabina, Szvetlána, Tanya, Teréz, Terézia, Veronika* (1); *Andrea, Etel, Eszter, Gabriella, Gizella, Ildikó, Jolán, Magdolna, Margaréta, Margit, Marianna, Szilvia, Valéria, Viktória, Zsuzsanna* (2); *Ibolya, Ida, Irén* (3).

A második periódusban, 2001–2015 között 8 nevet 14 személy visel. Jellemző a korszak neveire a magyar és az ukrán kettősnevek használata, valamint a legtöbb keresztnév csak egyszer fordul elő. A leggyakoribban használt keresztnév a Katalin és a Tímea (2). Egyszer fordulnak elő az alábbi keresztnévek: *Alexandra, Alina, Anna, Beáta, Diana, Erzsébet, Evelin, Gabriella, Gizella, Júlia, Laura, Leszja, Magdolna, Mária, Nikolett, Szófia, Veronika, Viktória*.

A névanyag állandó részét alkotják azok a nevek, melyek mindkét a korszakban megtalálhatóak: *Diana, Erzsébet, Gabriella, Gizella, Katalin, Magdolna, Mária, Veronika, Viktória*.

A leggyakoribb női nevek

Név	1950-2000	2001-2015	Összesen
Anna	6	1	7
Erika	5	–	5
Erzsébet	12	1	13
Éva	8	–	8
Ilona	5	–	5
Julianna	4	–	4
Katalin	6	2	8
Mária	26	1	27

A legritkább női nevek

Név	1950-2000	2001-2015	Összesen
Alexandra	–	1	1
Alina	–	1	1
Beáta	–	2	2
Csilla	1	–	1
Diana	1	1	2
Dóra	1	–	1
Evelin	–	1	1
Flóra	1	–	1
Gabriella	2	1	3
Gizella	2	1	3
Ibolya	3	–	3
Ida	3	–	3
Irén	3	–	3
Jolán	2	–	2
Júlia	–	1	1
Kornélia	1	–	1
Krisztina	1	–	1
Laura	–	1	1
Leszja	–	1	1
Magdolna	2	1	3
Margaréta	2	–	2
Nikolett	2	–	2
Szabina	2	–	2
Szilvia	1	–	1
Szófia	–	1	1
Szvetlána	1	–	1

Tanya	2	–	2
Teréz	–	1	1
Terézia	1	–	1
Tímea	1	–	1
Valéria	1	–	1
Veronika	1	–	1
Viktória	–	2	2
Zsuzsanna	2	–	2
Nikolett	1	1	2
Szabina	2	1	3
Szilvia	2	–	2

A két korszak névanyagát összehasonlítva megállapítható, hogy az 1950–2000 közötti periódusban jóval több név volt használatban, mint a 2001–2015 közötti időszakban. A kutatásból az is kiderül, hogy milyen változáson ment keresztül a névdivat; melyek azok a nevek, amelyek kikoptak a használatból, és melyek azok a nevek, amelyek megmaradtak: *Anna, Erika, Erzsébet, Éva, Ilona, Julianna, Katalin, Mária*.

2. férfinevek

Sorszám	Név	1950-2000	2001-2010	Összesen
1.	Alekszandr	–	1	1
2.	András	5	–	5
3.	Antal	1	–	1
4.	Attila	1	–	1
5.	Artúr	–	1	1
6.	Áron	–	1	1
7.	Barnabás	1	–	1
8.	Bálint	–	1	1
9.	Béla	2	–	2
10.	Csaba	1	–	1
11.	Dániel	–	1	1
12.	Dávid	1	–	1

13.	Emil	1	–	1
14.	Endre	2	1	3
15.	Ferenc	5	–	5
16.	Gábor	1	–	1
17.	Gergely	1	–	1
18.	Gergő	–	1	1
19.	György	1	1	2
20.	Gyula	2	–	2
22.	Imre	3	–	3
23.	István	12	–	12
24.	János	12	1	13
25.	Jenő	–	1	1
26.	Jónás	1	–	1
27.	József	9	–	9
28.	Jurij	–	1	1
29.	Lajos	5	–	5
30.	László	6	1	7
31.	Mátyás	–	1	1
32.	Mihajlo	–	1	1
33.	Mihály	8	1	9
34.	Miklós	4	1	5
35.	Pál	2	–	2
36.	Róbert	1	–	1
37.	Rudolf	2	–	2
38.	Sándor	8	3	11
39.	Szergej	1	–	1
40.	Sztanyiszláv	1	–	1
41.	Tamás	1	–	1
42.	Tibor	4	–	4
43.	Valentin	–	1	1
44.	Valerij	1	–	1
45.	Viktor	–	1	1
46.	Vince	2	–	2
47.	Zoltán	–	1	1
48.	Zsolt	1	–	1

Az első korszakban, 1950–2000 között harmincféle férfinévem találtam, melyet 99 személy viselt. Ezek közül a leggyakoribbak voltak a következők: *András* (5), *Ferenc* (5), *István* (12), *János* (12), *József* (9), *Lajos* (5), *László* (6), *Mihály* (8), *Miklós* (4), *Sándor* (8), *Tibor* (4). Kevésszer fordultak elő az olyan

nevek, mint: *Antal, Attila, Barnabás, Csaba, Dávid, Emil, Gábor, Gergely, György, Jónás, Róbert, Szergej, Sztanyiszláv, Tamás, Valerij, Zsolt* (1); *Béla, Endre, Gyula, György, Pál, Rudolf, Vince* (2); *Imre* (3).

A második korszakban, 2001–2015 között 19 férfinévet különböztettem meg, melyet 16 személy visel. A leggyakoribbnak számít a *Sándor* (3), míg a többi névvariáns csak egyszer fordul elő, ilyenek: *Alekszandr, Artúr, Áron, Bálint, Dániel, Endre, Gergely, János, Jenő, Jurij, László, Mátyás, Mihajlo, Miklós, Valentin, Viktor, Zoltán*. Az idő múlása és a lakosság elszlávosodása miatt megfigyelhető az ukrán nevek előtérbe kerülése és a hagyományos magyar nevek kikopása.

Leggyakoribb férfinévek

Név	1950–2000	2001-2015	Összesen
András	5	–	5
Ferenc	5	–	5
István	12	–	12
János	12	1	13
József	9	–	9
Lajos	5	–	5
László	6	1	7
Mihály	8	1	9
Miklós	4	1	5
Sándor	8	3	11
Tibor	4	–	4

Legritkább férfinévek

Név	1950-2000	2001-2015	Összesen
Endre	2	1	3

Imre	3	–	3
Béla	2	–	2
Gyula	2	–	2
Pál	2	–	2
Rudolf	2	–	2
Vince	2	–	2
Alekszandr	–	1	1
Antal	1	–	1
Attila	1	–	1
Artúr	–	1	1
Áron	–	1	1
Barnabás	1	–	1
Bálint	–	1	1
Csaba	1	–	1
Dániel	–	1	1
Dávid	1	–	1
Emil	1	–	1
Gábor	1	–	1
Gergely	1	–	1
Gergő	–	1	1
György	1	1	2
Jenő	–	1	1
Jónás	1	–	1
Jurij	–	1	1
Mátyás	–	1	1
Mihajlo	–	1	1
Róbert	1	–	1
Szergej	1	–	1

Sztanyiszláv	1	–	1
Tamás	1	–	1
Valentin	–	1	1
Valerij	1	–	1
Viktor	–	1	1
Zoltán	–	1	1
Zsolt	1	–	1

A két korszakot összehasonlítva arra a következtetésre jutunk, hogy a legmegterheltebb név a *Sándor (11)* mindkét korszakban, míg az 1950–2000 közötti gyakori nevek a 2001–2015 közötti periódusban csak elvétve fordulnak elő, és előfordulásuk is gyakran szláv formában jelentkezik.

2. 4. 2. A keresztnévek csoportosítása eredetük szerint

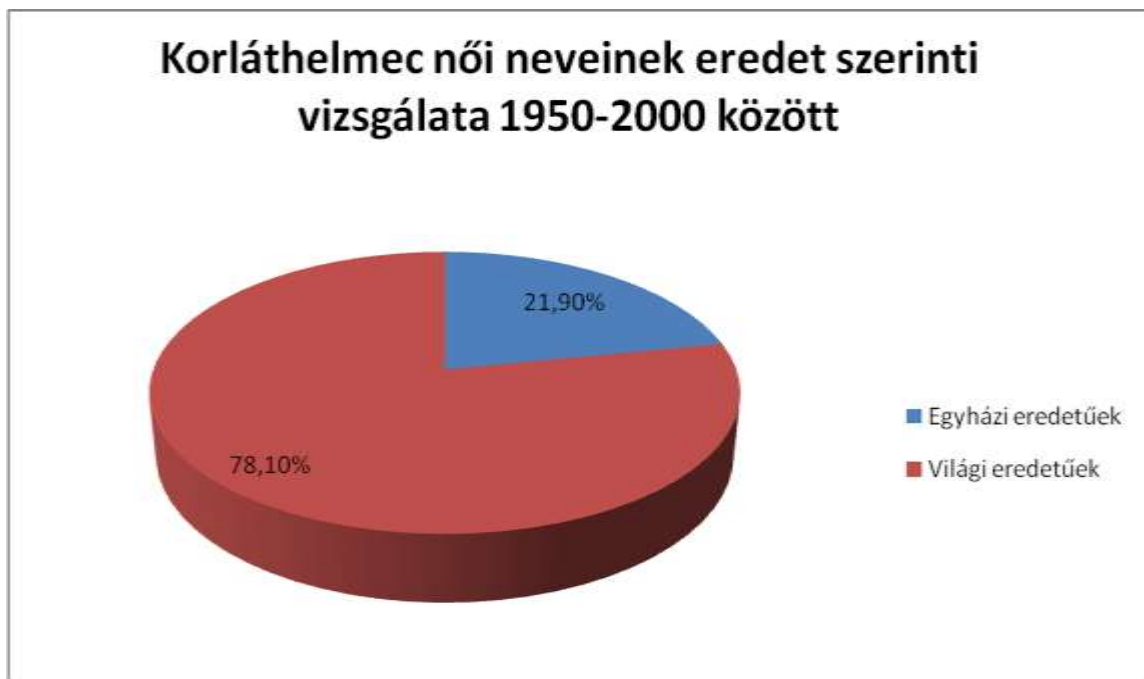
1) női nevek

A keresztnévek eredet szerinti vizsgálatában Ladó János és Bíró Ágnes által szerkesztett Magyar utónévkönyv [27; 210 o.] és Hajdú Mihály eredet szerinti felosztása volt a segítségemre. Hajdú Mihály a jövevényneveket két típusba sorolta: *egyházi eredetűek* és *világi eredetűek* [27; 19–20. o.].

Egyházi eredetű nevek: *Anna (2), Dóra (1), Éva (8), Eszter (2), Erzsébet (12), Gabriella (2), Magdolna (2), Mária (26), Natália (1).* **21,9 %**

Világi eredetű nevek: *Aliz (1), Andrea (2), Csilla (1), Diana (1), Etel (2), Erika (5), Flóra (1), Gizella (2), Ibolya (3), Ida (3), Ildikó (2), Ilona(5), Irén (3), Jolán (2), Julianna (4), Katalin (6), Kornélia (1), Krisztina (1), Larisza (1), Margaréta (2), Margit (2), Marianna (2), Szabina (1), Szilvia (2), Szvetlána (1), Tanya (1), Teréz (1), Terézia (1), Valéria (2), Veronika (2), Viktória (2), Zsuzsanna (2).* **78,1%**

Korláthelmec női keresztnévei 1950–2000 között többségében világi eredetűek. Egyházi név kevés van, és ide sorolhatóak a leggyakrabban használt női nevek. A 41-féle női névből 8 egyházi eredetű és 33 világi eredetű. Az eredményeket diagramon szemléltetem.

Hasonlóképpen vizsgáltam eredetük szerint Korláthelmec női keresztnéveit a második periódusban, 2001-2015 között.

Egyházi eredetű nevek: *Anna (1), Erzsébet (1), Gabriella (1), Magdolna (1), Mária (1).* **25 %**

Világi eredetű nevek: *Alexandra (1), Alina (1), Beáta (1), Diana (1), Evelin (1), Gizella (1), Júlia (1), Katalin (2), Laura (1), Leszja (1), Nikolett (1), Szófia (1), Tímea (2), Veronika (1), Viktória (1).* **75 %**

Az eredet szerinti vizsgálat során Korláthelmec női keresztnévei 2001–2015 között azt mutatják, hogy 20 féle női névből 5 egyházi, 15 világi eredetű. A kapott eredményeket diagramon szemléltetem:

Az eredet szerinti vizsgálat azt mutatja, hogy mindkét periódusban, 1950-2000 és 2001–2015 között a világi eredetű keresztnévek domináltak, viszont a leggyakoribb névválasztás az egyházi nevek közül volt, így a legmegterheltebbek ezek a neveink.

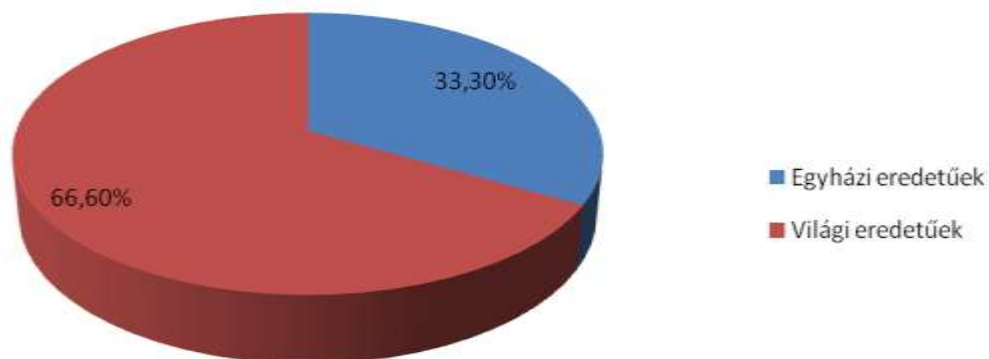
2) férfinevek

Korláthelmecc férfi keresztnéveinek eredet szerinti vizsgálata 1950-2000 között azt mutatják, hogy 33 féle névvariáns közül 11 egyházi eredetű, 22 pedig világi eredetű. A kapott eredményeket diagramon mutatom be.

Egyházi eredetű nevek: *András (5), Barnabás (1), Dávid (1), Gábor (1), István (12), János (12), Jónás (1), József (9), Mihály (8), Pál (2), Tamás (1).*
33,3%

Világi eredetű nevek: *Antal (1), Attila (1), Béla (2), Csaba (1), Emil (1), Endre (2), Ferenc (5), Gergely (1), Gyula (2), György (1), Imre (3), Lajos (5), László (6), Miklós (4), Róbert (1), Rudolf (2), Sándor (8), Szergej (1), Sztanyiszláv (1), Tibor (4), Valerij (1), Zsolt (1).* **66,6 %**

Korláthelmec férfi keresztnévei eredet szerint 1950-2000

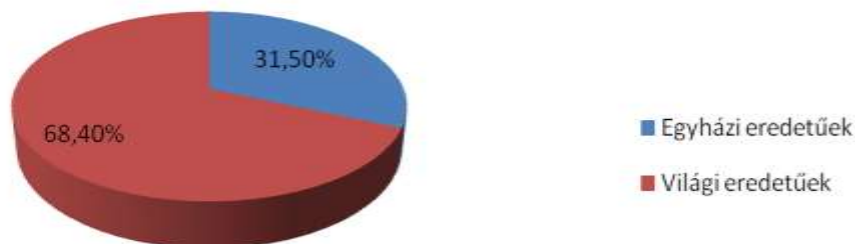

Hasonlóképpen vizsgáltam a férfineveket eredetük szerint 2001–2015 között. Korláthelmec férfi keresztnévei eredetük szerint a vizsgált periódusban azt mutatják, hogy 19 féle névből 6 egyházi eredetű, 13 pedig világi eredetű. Az eredményeket diagramon ábrázolom.

Egyházi eredetűek: *Áron* (1), *Dániel* (1), *János* (1), *Mátyás* (1), *Mihajlo* (1), *Mihály* (1). **31,5 %**

Világi eredetűek: *Alekszandr* (1), *Artúr* (1), *Bálint* (1), *Endre* (1), *Gergő* (1), *Jenő* (1), *Jurij* (1), *László* (1), *Miklós* (1), *Sándor* (3), *Valentin* (1), *Viktor* (1), *Zoltán* (1). **68,4 %**

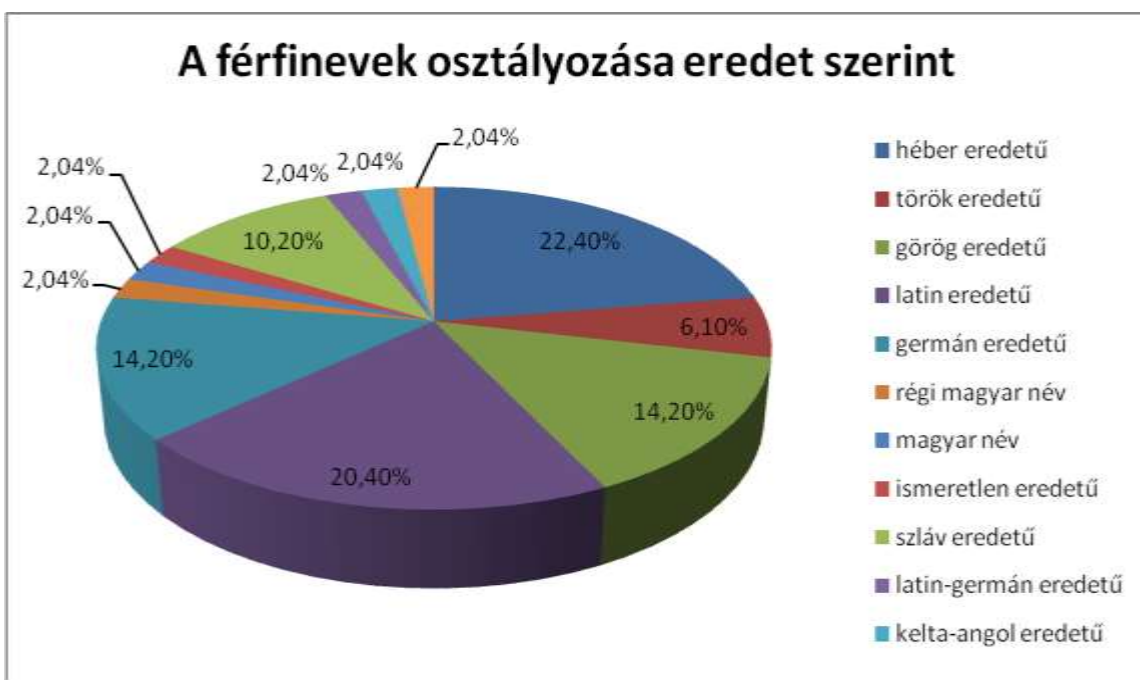
Korláthelmec férfi keresztnéveinek eredet szerinti vizsgálata 2001-2015 között

Következtetéskén elmondható, hogy a férfiak esetében is a világi eredetű nevek domináltak. 2001–2015 között két új név került be az egyházi eredetű nevek csoportjába. Ilyen az *Áron* és a *Mátyás*. Ugyanakkor kivesztek az egyházi nevek csoportjából az olyan nevek, mint az *András*, *Barnabás*, *Dávid*, *Gábor*, *Jónás*, *József*, *Pál*, *Tamás*. A legmegterheltebb név mindkét csoportban a világi név között található, mégpedig a *Sándor*.

A szakirodalom tanulmányozása során megfigyeltem, hogy **Kálmán Béla** [23, 16–111. o.] másabb csoportosítást tart célszerűbbnek, mely részletesebben szemlélteti a nevek eredetét. Ennek megfelelően a következő típusokat alakítottam ki:

- **héber eredetű bibliai név:** *Áron*, *Barnabás*, *Dániel*, *Dávid*, *Gábor*, *János*, *Jónás*, *József*, *Mátyás*, *Mihály*, *Tamás* (**22,4 %**);
- **török eredetű régi magyar férfinév:** *Csaba*, *Gyula*, *Jenő* (**6,1 %**);
- **görög eredetű név:** *Alexander*, *András*, *Gergely*, *Gergő*, *István*, *Miklós*, *Sándor* (**14,2 %**);
- **latin eredetű név:** *Antal*, *Bálint*, *Emil*, *Ferenc*, *Pál*, *Tibor*, *Valentin*, *Viktor*, *Vince* (**20,4 %**);
- **germán eredetű név:** *Attila*, *Endre*, *Gusztáv*, *Imre*, *Lajos*, *Róbert*, *Rudolf* (**14,2 %**);
- **régi magyar név:** *Zoltán* (**2,04 %**);
- **magyar név:** *Zsolt* (**2,04 %**);
- **ismeretlen eredetű név:** *Béla* (**2,04 %**);
- **szláv eredetű név:** *László*, *Jurij*, *Mihajlo*, *Szergej*, *Sztanyiszláv*, *Valerij* (**10,2 %**);
- **latin-germán név:** *Márk* (**2,04 %**);
- **kelta-angol:** *Artúr* (**2,04 %**);
- **görög-latin:** *György*. (**2,04 %**).

A női nevek eredetének vizsgálata során is Kálmán Béla munkájára támaszkodtam. A következő csoportokat különítettem el:

- **latin eredetű név:** *Beáta, Flóra, Julianna, Kornélia, Krisztina, Laura, Marianna, Natália, Szabina, Szilvia, Valéria, Viktória* (23,5 %);
- **görög eredetű név:** *Diana, Ilona, Irén, Katalin, Margaréta, Teréz, Terézia* (13,7 %);
- **görög-latin eredetű név:** *Alexandra, Andrea, Margit, Veronika* (7,8 %);
- **görög- magyar eredetű név:** *Szófia, Tímea* (3,9 %);
- **görög-német eredetű név:** *Nikolett* (1,9 %);
- **germán eredetű név:** *Evelin, Gizella, Ida, Ildikó* (7,8 %);
- **germán-latin eredetű név:** *Erika* (1,9 %);
- **héber eredetű bibliai név:** *Anna, Dóra, Erzsébet, Eszter, Éva, Magdolna, Mária, Zsuzsanna* (15,6 %);
- **héber-latin eredetű név:** *Gabriella* (1,9 %);
- **orosz eredetű név:** *Alina, Larisza, Leszja, Szvetlána, Tanya* (9,8 %);
- **magyar eredetű név:** *Etel, Ibolya* (3,9 %);

- írói névalkotás: *Csilla, Jolán* (3,9 %);
- angol- francia-héber eredetű név: *Aliz* (1,9 %);
- latin-bolgár-török-magyar eredetű név: *Júlia*. (1,9 %).

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a keresztnévek megoszlása viszonylag arányos, ugyanis mind az első, mind a második periódusban a világi eredetű nevek voltak nagyobb többségben a férfi és a női neveknél egyaránt. A férfi keresztnéveknél az eredet szerinti csoportosításnál a héber eredetű bibliai nevek a legelterjedtebb, míg a női keresztnéveknél a latin eredetűek alkotják a legjelentősebb csoportot.

3. A SZÜLETÉSSEL KAPCSOLATOS KIFEJEZÉSEK CSOPORTOSÍTÁSA

A születéssel kapcsolatos szokások kutatása során megfigyeltem, hogy az e hagyományokhoz fűződő kifejezések csoportokba rendeződnek. Célszerűnek tartottam megvizsgálni ezeket a szavakat eredetük és szerkezetük szerint is.

3. 1. A kifejezések kategorizálása eredetük szerint.

A magyarok vándorlásaik során több néppel, nemzettel is érintkeztek. Ez a kapcsolat számos fejlődést eredményezett elődeink gazdálkodásában, kultúrájában, s nem utolsósorban rányomta bélyegét nyelvezetükre is. Megfigyelhetjük, hogy nyelvünk számos átvételeket tartalmaz, melyeket más népektől kölcsönzött. Ezek a szavak annyira beleolvadtak már a szókincsünkbe, hogy nem érezzük az idegen ízt.

Eredetük szerint 112 szót vizsgáltam. A szavak eredet szerinti csoportosításánál A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában [2, 3, 4] található adatokra, valamint **Zaicz Gábor** [15] által szerkesztett Etimológiai szótárra támaszkodtam.

A következő csoportokat alakítottam ki:

3. 1. 1. Ósi örökségek (14%)

a) **Ósi, finnugor kori szó:** *anyatej, fájás, jel, kifej, kiságy, néz, vérzés.* (50 %)

b) **Ósi örökség az ugor korból:** *szalag, szül, szülő, vár.* (29 %)

c) **Ósi örökség az uráli korból:** *anya, megesett, mos, szem, víz.* (36 %)

Ha megfigyeljük az első kategóriát, megállapíthatjuk, hogy az ősi örökségek nagytöbbségét az **ősi, finnugor kori szavak alkotják, 50%**. Az **ugor és az uráli korból származó szavak** esetében a százalékos megoszlás **29%**, valamint **36%**.

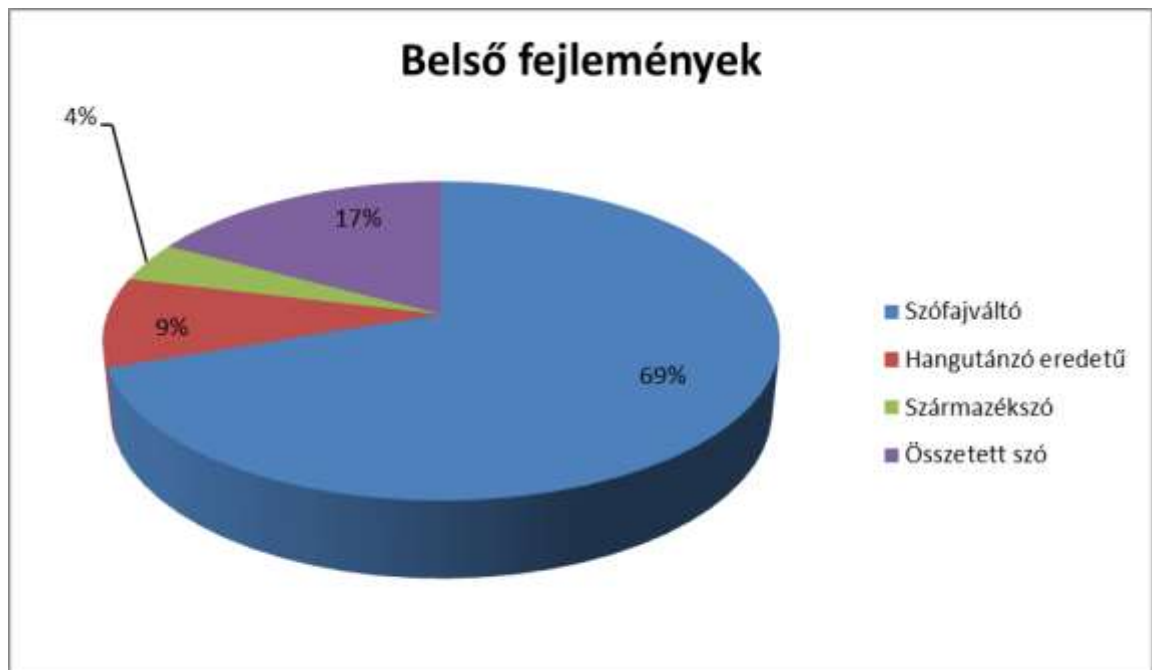
3. 1. 2. Belső fejlemények (45 %)

a) **Származékszó:** *ajándék, állapotos, avat, avatás, burok, édes, elsőszülött émelygés, fürösz, gondoz, hegyes, hiedelem, igéz, ijed, ingecske, kerek, kíván, látogat, lepedő, megfürdet, piros, szokás, szoptat, szülés, táplálkozás, terhesség, tilt, tiltás, titkol, ujjas, utód, vajúdó, várandós, vászonkendő, vászonrongy. (69%)*

b) **Hangutánzó eredetű:** *babavárás, gólya, gumibugyi, sír, szoptat. (9%)*

c) **Szófajváltó:** *kendő, langyos. (4%)*

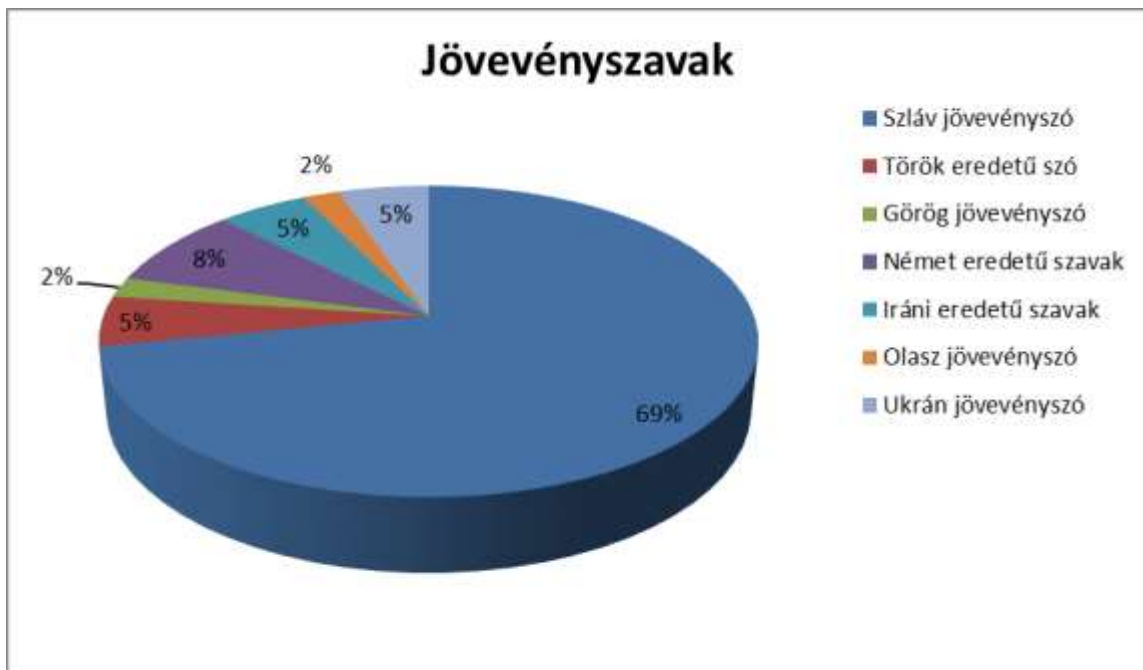
d) **Összetett szó:** *ellát, édesapa, gyermekágy, keresztszülő, keresztvíz, kismama, kórház, másállapot, méhlepény. (17%)*

A második nagy csoportot a belső fejlemények alkotják. Itt négy altípust különítettem el. A legnagyobb arányban a **származékszók** (69%) vannak, melyek a magyar nyelv sajátosságainak megfelelően alakultak ki. Jelentős arányban fordultak elő **összetett szavak** (17%). Elenyésző számban található **hangutánzó eredetű és rövidüléssel keletkezett kifejezések**

3. 1. 3. Jövevényszavak (32%)

- a) **Szláv jövevényszó:** *bába, család, csodál, dunna, kabát, kád, kereszt, keresztel, kissapka, koma, kosár, pap, parázs, párna, pelenka, pólya, pólyapárna, pokróc, ruha, sapka, szájpenész, szentelt, tiszta.* (69%)
- b) **Török eredetű szó:** *bölcső, szeplő.* (5%)
- c) **Görög jövevényszó:** *paplan.* (2%)
- d) **Németeredetű szavak:** *cérna, kamilla, kórház.* (8%)
- e) **Iráni eredetű szavak:** *előtej, tehéntej.* (5%)
- f) **Olaszjövényszó:** *madzag.* (2%)
- g) **Ukrán jövevényszó:** *keresztszülő, pelenka.* (5%)

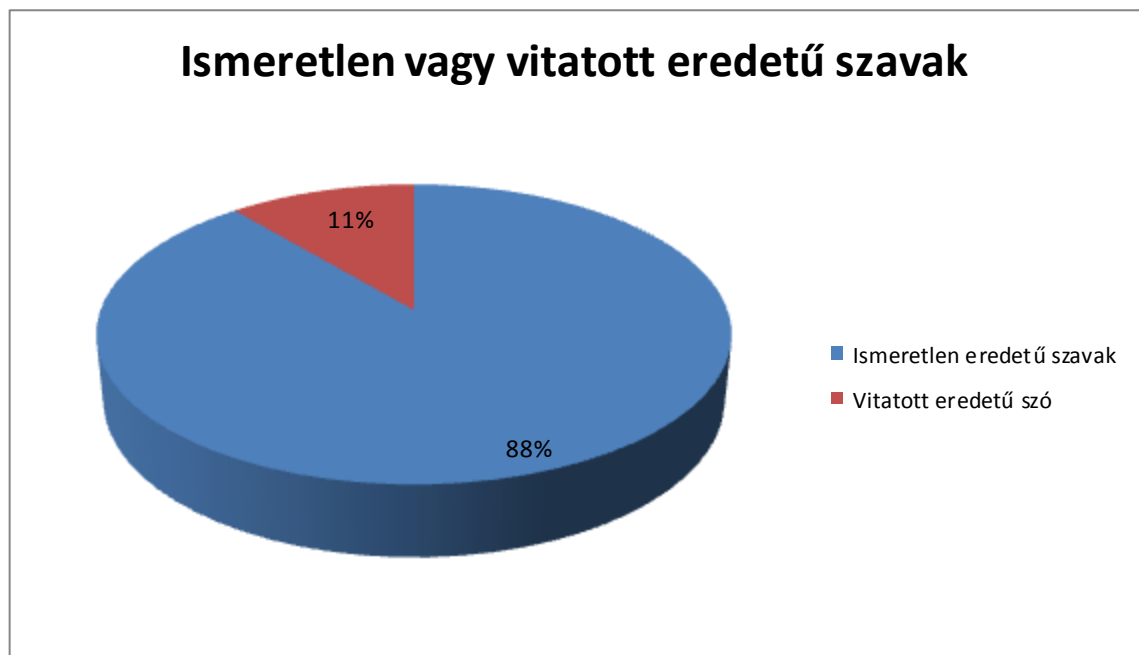

A harmadik nagy csoportot a jövevényszavak alkotják, melyek a különféle népekkel való közvetlen, vagy közvetett érintkezés során kerültek be a nyelvbe. Itt a szavak 69%-át a **szláv eredetű** kifejezések alkotják, ami a történelmet ismerve nem is elképzelhetetlen. **Az ukrán, a török és az iráni jövevényszók** csupán a szavak 5%-át alkotják.

3. 1. 4. Ismeretlen vagy vitatott eredetű szavak (8%)

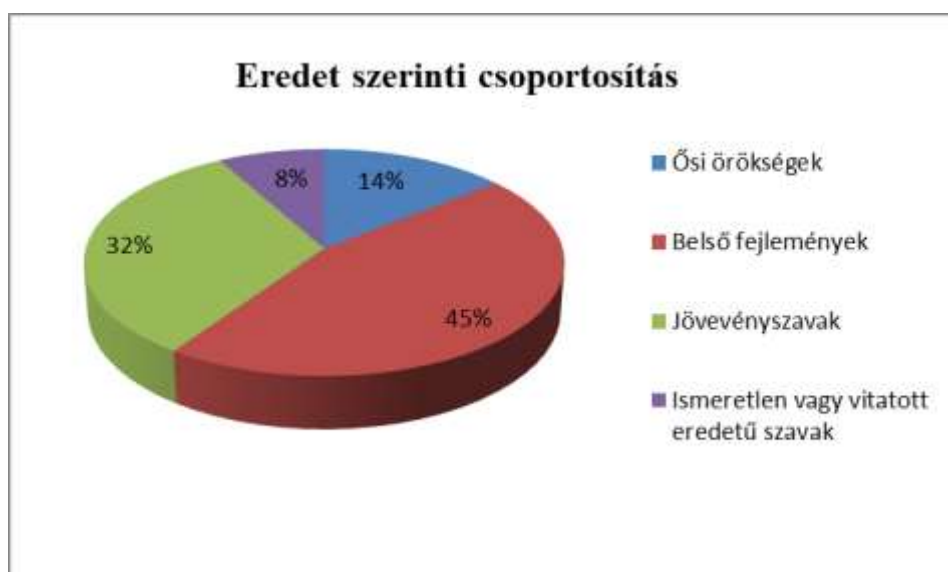
a) **Ismeretlen eredetű szavak:** *betegágy, gyermek, has, hímzett, mozdul, nem, újszülött, verés.* **(88%)**

b) **Vitatott eredetű szó:** *kelengye.* **(11%)**

A kifejezések között vannak ismeretlen és vitatott eredetű szavak. E kifejezések nagytöbbségét az **ismeretlen eredetű szavak**, 11%-át a vitatott eredetű szavak alkotják.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a születéshez kapcsolódó kifejezések közül eredetüket tekintve a **belső fejlemények** a leggyakoribbak (45%), utána következnek a jövevényszavak (32%) és az **ősi örökségek** (14%), a legkisebb az **ismeretlen és vitatott eredetű szavak** százalékos aránya (8%).

3. 2. A születéssel kapcsolatos kifejezések kategorizálása szerkezetük szerint

A nyelv gazdagításának leggyakoribb módja a szóképzés és a szóösszetétel. Ezzel a két szóalkotási móddal tudunk új szavakat létrehozni, melyekkel az alkotott új találmányokat, fogalmakat meg tudjuk nevezni. A lakodalmi szokásokkal kapcsolatos szakszavak szerkezet szempontjából is változatos képet mutatnak. Célszerűnek tartottam megvizsgálni ily szempont szerint is az általam összegyűjtött terminusokat.

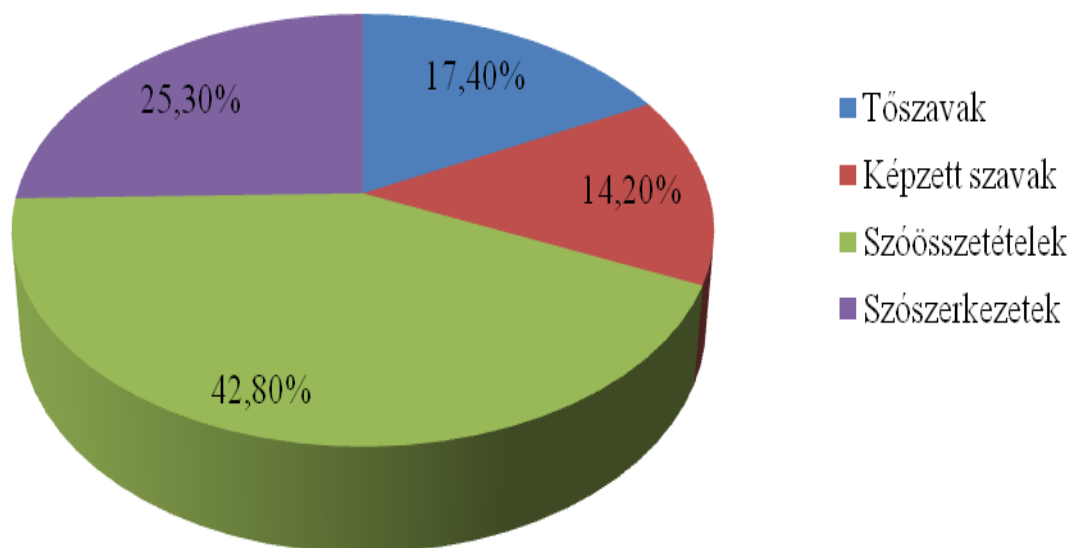
Tőszavak: *bába, kabát, kelengye, koma, paplan, pelenka, pokróc, vászon, viganó. (17,4%)*

Képzett szavak: *avatás, ingecske, keresztelő, pólyázták, táplálkozás, terhesség, rontás, szoptatás, szülés, vajúdó. (14,2%)*

Szóösszetételek: *babavárás, betegágy, előtej, édesapa, gumibugyi, gumilepedő, gyermekágy, félidőkor, kiságy, kisdunna, kissapka, kománé, komatál, keresztszülők, kórház, magzatvíz, megjajgat, megkiabál, megmos, megtisztul, pólyapárna, szájpenész, szemmelverés, tejcsatorna, tehéntej, újszülött, vászonrongy. (42,8%)*

Szószerkezetek: *anya avatása, anya megtisztul, bölcsőben aludt, elment a magzatvíz, egyházi keresztelő, gyermekágy időszaka, kamillás víz, keresztelési lakoma, kórházi orvos, megmosni a gyermeket, piros madzag, piros cérna, szoptatta gyermekét, tartják a keresztelőt. (25,3%)*

Szerkezet szerinti felosztás

A szerkezet szerinti felosztásban a legnagyobb csoportot a szóösszetételek képviselik, mint például *babavárás, betegágy, kománé, komatál, pólyapárna, újszülött* (42,8 %). Ugyancsak nagy csoportot alkotnak a szószerkezetek, melyek az összérték 25,3%-át alkotják. Ilyenek például az *anya avatása, gyermekágy időszaka, megmosni a gyermeket, szoptatta gyermekét, tartják a keresztlőt*.

A képzett szavak aránya alacsony, csupán 14,20%, valamint a tőszavak is elenyésző számban fordulnak elő, mindössze 17,40%-ban. Az alábbi képzett szavakat különítettem el *avatás, ingecske, keresztlő, pólyázták, táplálkozás, terhesség, rontás, szoptatás, szülés, vajúdó*. A következő tőszavak tartoznak ide: *bába, kabát, kelengye, koma, paplan, pelenka, pokróc, vászon, viganó*.

BEFEJEZÉS

KÖVETKEZTETÉSEK LEVONÁSA

A hagyományok segítik az egyént abban, hogy tájékozódni tudjon a világban, hogy legyen egy mérce, amihez igazodni tud. A néphagyományok átmenetet jelentenek a spontán hétköznapiak és az ünnepek között [13, 9–58. o.]. A felnövekvő generáció sok régi szokást már nem ismer, helyébe újakat alkalmaz, így ha nem gyűjtjük össze időben ezen néprajzi kincseket, az utókornak már fogalma sem lesz létezésükről.

Munkám célja az volt, hogy összegyűjtsem a Korláthelmeceken levő születéssel kapcsolatos szokásokat, babonákat. A gyűjtéssel kapcsolatban úgy vélem, hogy sikerrel jártam, ugyanis olyan szokásokat, hagyományokat is felderítettem, amikről nem volt tudomásom. Érdekes volt megfigyelni, hogy az idősebb adatközlők lelkesedéssel beszéltek a témáról, a fiatal adatközlők pedig nagyon sok hagyományt és babonát nem ismernek.

A témával kapcsolatban nagy segítséget nyújtott Halász Péter *A moldvai csángó magyarok hiedelmei* [21, 294–304. o.] című munkája, valamint Hutterer Éva *A születéshez kapcsolódó népszokások Ráton* [22, 204–210. o.] című könyve. Hiszen ezek a munkák általánosan tanulmányozzák a szokásokat és hagyományokat, így útmutatót adván a gyűjtőknek, a pontosabb kutatáshoz.

Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy napjainkban a terhesség megállapítását ultrahang vagy terhességi teszt segítségével végzik, amely nagyon hamar kimutatja az anya áldott állapotát. Jelenleg községemben a legtöbb fiatal pár nem vállal egy-két gyermeknél többet. Ennek az oka valószínűleg a rossz társadalmi és anyagi helyzet. A babonákban és a tiltásokban már nem hisznek, s nem tulajdonítanak nekik jelentőséget. Baj esetén az orvos szaktudására bízzák magukat. A komák kiválasztásának hagyománya is megváltozott, hiszen nemcsak a testvérek közül választanak keresztszülőket, hanem a barátok, ismerősök közül is.

Amíg a század elején csak egy pár keresztszülője volt a gyermeknek, addig napjainkban akár kettő és három is lehet. A kelengyét a szülők általában készen veszik, s nem saját kezükkel varrják. A kisfiúknak igyekeznek kék színű pólyapárnát, a kislányoknak pedig rózsaszínű pólyát venni. Ha már a szülők eldöntötték a gyermek nevét, akkor a kezdőbetűjét rá szokták hímezni a pólyapárnára, hogy még szebb és egyedibb legyen.

A szüléssel kapcsolatos hagyományok is megváltoztak. Napjainkban a fiatal anyukák már nem otthon szülnek, hanem a kórházban, s a bába szerepe is módosult, hiszen a kórházi orvosok látják el a feladatát. Napjainkban az édesapák is bent lehetnek a szülésnél, sőt a legtöbb kórházban már elvárás, hogy a szülő asszony mellett legyen valaki. A gyermeket a szülést követően az édesanyának adják egy rövid időre, utána pedig átviszik a többi újszülötthöz. Az édesanyáról a kórházi orvosok gondoskodnak, a gyermekét csak szoptatás alkalmával látja. A komák általában képeslapot kapnak a szülőktől, amelyre a gyermek adatai vannak írva, mint például a neme, a súlya, a hossza. Gyakori a közösségi oldalon való megosztás is, ahová ugyanezek az adatok kerülnek fel. A mai szülők a rontás ellenszerét nem ismerik, nem is félnek különösebben tőle. A komatál is feledésbe merült, hisz a rokonok a kórházban látogatják meg az édesanyát, otthon már kevésbé. A betegágyat fekvő asszony gyermekéről egyedül gondoskodik, de néha segít neki az édesanyja, a férje, az anyósa. A szülést követően a fő feladata a gyermek ellátása lesz, a családja igyekszik kímélni a fizikai munkától.

A keresztelés körülményei is megváltoztak, hisz a legtöbb szülő félti gyermekét, ezért templomi keresztelő helyett otthon keresztelnek. Egyházi keresztelő esetén nemcsak a keresztszülők vannak ott, hanem a szülők is, hiszen a tiszteletes hozzájuk is intéz kérdéseket. A keresztelési lakomát napjainkban már nem otthon tartják, hanem étteremben, hisz sokkal kényelmesebb megoldás, így a gyermek felvevését illető hagyományok is elhalványodtak. A szülők igyekeznek minél divatosabb, színesebb ruhákat vásárolni, hisz a legjobbat akarják gyermeküknek. Nevelés terén pedig nagyon sok édesanya a bölcsödére bízta kicsi

gyermekét, és korán visszamegy dolgozni, hogy segítsen a család pénzügyeinek rendezésében.

A névanyagot megvizsgálva is változatos képet kaptam Korláthelmecc névdivatjáról. A két korszak női névanyagát összehasonlítva megállapítható, hogy az 1950–2000 közötti periódusban jóval több név volt használatban, mint a 2001–2015 közötti időszakban. A kutatásból az is kiderül, hogy milyen változáson ment keresztül a névdivat; melyek azok a nevek, amelyek kikoptak a használatból, és melyek azok a nevek, amelyek megmaradtak: *Anna, Erika, Erzsébet, Éva, Ilona, Julianna, Katalin, Mária*. Az első korszakban, 1950–2000 között harmincféle férfinévet találtam, melyet 99 személy viselt. Ezek közül a leggyakoribbak voltak a következők: *András (5), Ferenc (5), István (12), János (12), József (9), Lajos (5), László (6), Mihály (8), Miklós (4), Sándor (8), Tibor (4)*. Kevésszer fordultak elő az olyan nevek, mint: *Antal, Attila, Barnabás, Csaba, Dávid, Emil, Gábor, Gergely, György, Jónás, Róbert, Szergej, Sztanyiszláv, Tamás, Valerij, Zsolt (1); Béla, Endre, Gyula, György, Pál, Rudolf, Vince (2), Imre (3)*.

A második korszakban, 2001–2015 között 19 férfinévet különböztettem meg, melyet 16 személy visel. A leggyakoribbnak számít a *Sándor (3)*, míg a többi névvariáns csak egyszer fordul elő, ilyenek: *Alekszandr, Artúr, Áron, Bálint, Dániel, Endre, Gergely, János, Jenő, Jurij, László, Mátyás, Mihajlo, Miklós, Valentin, Viktor, Zoltán*. Az idő múlása és a lakosság elszlávosodása miatt megfigyelhető az ukrán nevek előtérbe kerülése és a hagyományos magyar nevek kikopása.

Korláthelmecc női keresztnevei 1950–2000 között többségében világi eredetűek. Egyházi név kevés van, és ide sorolhatóak a leggyakrabban használt női nevek. A 41-féle női névből 8 egyházi eredetű és 33 világi eredetű. Az eredet szerinti vizsgálat során Korláthelmecc női keresztnevei 2001–2015 között azt mutatják, hogy 20 féle női névből 5 egyházi, 15 világi eredetű.

Korláthelmecc férfi keresztneveinek eredet szerinti vizsgálata 1950–2000 között azt mutatják, hogy 33 féle névvariáns közül 11 egyházi eredetű, 22 pedig

világi eredetű. A férfiak esetében is a világi eredetű nevek domináltak. 2001–2015 között három új név került be az egyházi eredetű nevek csoportjába. Ilyen az *Áron* és a *Mátyás*. Ugyanakkor kivesztek az egyházi nevek csoportjából az olyan nevek, mint az *András, Barnabás, Dávid, Gábor, Jónás, József, Pál, Tamás*. A legmegterheltebb név mindkét csoportban a világi név között található, mégpedig a *Sándor*.

A férfi keresztnemeknél az eredet szerinti csoportosításnál a héber eredetű bibliai nevek a legelterjedtebb, míg a női keresztnemeknél a latin eredetűek alkotják a legjelentősebb csoportot.

A születéssel kapcsolatos szokások kutatása során megfigyeltem, hogy az e hagyományokkal kapcsolatos kifejezések csoportokba rendeződnek. Célszerűnek tartottam megvizsgálni a szavakat eredetük és szerkezetük szerint is

Az eredet szerinti csoportosításánál A magyar nyelv történeti-etimológiai szótárában található adatokra, valamint Zaicz Gábor által szerkesztett Etimológiai szótárra támaszkodtam. Különböző típusokat különítettem el. Összességében megállapíthatjuk, hogy a születéshez kapcsolódó kifejezések közül eredetüket tekintve a belső fejlemények a leggyakoribbak (45%), utána következnek a jövevényszavak (32%) és az ősi örökségek (14%), a legkisebb az ismeretlen és vitatott eredetű szavak százalékos aránya (8%). Az ősi örökségek közül a legnagyobb csoportot az uráli eredetű szavak teszik ki, mint például: *anya, megesett, mos, szem, víz*. A belső fejlemények között a legnagyobb csoportot a származékszók alkotják: *ajándék, állapotos, avat, avatás, burok, édes, elsőszülött, émelegés, fürösz, gondoz, hegyes, hiedelem, igéz, ijed, ingecske, kerek, kíván, látogat, lepedő, megfürdet, piros, szokás, szoptat, szülés, táplálkozás, terhesség, tilt, tiltás, titkol, ujjas, utód, vajúdó, várandós, vászonkendő, vászonrongy*. A jövevényszók csoportjában a legnagyobb arányban szláv szavak vannak jelen: *bába, család, csodál, dunna, kabát, kád, kereszt, keresztel, kissapka, koma, kosár, pap, parázs, párna, pelenka, pólya, pólyapárna, pokróc, ruha, sapka, szájpenész,*

szentelt, tiszta. Ismeretlen eredetű szavaink például a *betegágy, gyermek, has, hímzett, mozdul, nem, újszülött, verés.*

Szerkezet szempontjából is változatos képet mutatnak az általam gyűjtött kifejezések. Célszerűnek tartottam megvizsgálni ily szempont szerint is a terminusokat. A szerkezet szerinti felosztásban a legnagyobb csoportot a szóösszetételek képviselik (42,8 %). Ide soroljuk azokat a szavakat, mint *babavárás, betegágy, előtej, édesapa, gumibugyi, gumilepedő, gyermekágy, félidőkor, kiságy, kisdunna, kissapka, kománé, komatál, keresztszülők, kórház, magzatvíz, megjajgat, megkiabál, megmos, megtisztul, pólyapárna, szájpenezs, szemmelverés, tejcsatorna, tehéntej, újszülött, vászonrongy.*

Ugyancsak nagy számot tesznek ki a szószerkezetek, az összérték 25, 3%-át alkotják: *anya avatása, anya megtisztul, bölcsőben aludt, elment a magzatvíz, egyházi keresztelő, gyermekágy időszaka, kamillás víz, keresztelési lakoma, kiságyba gumilepedőt tettek, kórházi orvos, megmosni a gyermeket, piros madzag, piros cérna, szoptatta gyermekét, tartják a keresztelőt.*

Elenyésző számot mutatnak a képzett szavak és a tőszók. A kifejezések mindössze 17,4%-át és 14,2%-át teszik ki. Például ide soroljuk az olyan képzett szavakat, mint *avatás, ingecske, keresztelő, pólyázták, táplálkozás, terhesség, rontás, szoptatás, szülés, vajúdó.* Ide tartoznak az olyan tőszavak, mint *bába, kabát, kelengye, koma, paplan, pelenka, pokróc, vászon, viganó.*

Következtetésként elmondható, hogy a magyar szokások Korláthelmeccen túlnyomó többségben feledésbe merültek, hisz a modern világban ezek a hagyományok nem életképesek. Ugyanakkor, hogy ezek a hiedelmek a köztudatból ne vesszenek ki, kutatni és gyűjteni kell őket, hogy az utókor is ismerhesse őket.

A FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM JEGYZÉKE

1. A magyar nyelv könyve. Szerk.: A. Jászó Anna. – Bp.: Tankönyvkiadó, 2004.– 623.o.
2. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I.(A–Gy). Főszerk.: Benkő Loránd. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967.–1150 o.
3. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II.(H–Ó). Főszerk.: Benkő Loránd. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970.–1128 o.
4. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára III.(Ö–Zs). Főszerk.: Benkő Loránd. –Budapest: Akadémiai Kiadó, 1976.–1238 o.
5. Báránd története és néprajza. Szerk. Balassa Iván.– Debrecen: Alföldi Nyomda, 1985. – 437–441. o.
6. Bartha Júlia. Hit, hagyomány, kultúra. Török néprajzi tanulmányok.– Szolnok: Damjanich Múzeum Kiadó, 2013. –31.o.
7. Bárth Dániel. Esküvő, keresztelő, avatás. Egyház és népi kultúra kora az újkori Magyarországon. – Budapest: MTA- ELTE, 2005. – 178–211. o.
8. Botlik József– Dupka György. Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. –Ungvár – Budapest: Intermix Kiadó, 1993. – 205–206. o.
9. Csíkvári Antal. Ungvár és Ung vármegye. – Budapest: Vármegyei szociográfiák hivatala, 1940.– 185–186. o.
- 10.Csörgő Zoltán. Hagománytár 2. Jelek, üzenetek a jelennek. Garabonciás-Küszöb. – Budapest: Püski Kiadó, 2014. –88o
- 11.Dobosy László. Szokások és hiedelmek a Hangony-völgyben. – Debrecen : KLTE Néprajzi Tanszék,1989. –77–80. o.
- 12.Dömötör Tekla. Magyar népszokások. –Budapest: Corvina Kiadó,1972. – 47–50. o.
- 13.Dömötör Tekla. Régi és mai magyar népszokások. – Budapest, 1986. –123–128. o.

14. Edward Shils. A hagyomány. Bevezetés. // Szöveggyűjtemény a Magyar népi kultúra című tankönyvhöz. Szerk.: Gazda Klára–Keszeg Vilmos–Pozsony Ferenc–Tánczos Vilmos. – Kolozsvár, 2008. –148–158. o.
15. Etimológiai szótár. Szerk.: Zaicz Gábor. – Budapest, Tinta könyvnyomda, 2006. – 998. o.
16. Folklór Archívum 16. szerk. Hoppál Mihály. –Budapest, 1984.– 84–98. o.
17. Füzesi Magda. Keresztelő Nagyberegen. //”Szem látta, szív bánta... Kárpátaljai honismereti írások. Hatodik Síp Alapítvány” Szerk.: P. Punykó Mária. – Budapest–Beregszász: Mandátum kiadó, 1996. –167–172. o.
18. Grétsy László. Utóneveink hangulati változásai // Nytud Ért., 70. sz. – Bp.: Akadémiai Kiadó, 1970.– 160–164. o.
19. Hajdú Mihály. A névválasztás // Általános és magyar névtan. Szerk.: Hajdú Mihály. –Bp.: Osiris Kiadó, 2003 – 601–637. o.
20. Hajdú Mihály. Magyar tulajdonnevek. – Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó 1994. – 19. o.
21. Halász Péter. A moldvai csángó magyarok hiedelmei. –Budapest: General Press Kiadó, 2005. –294–304. o.
22. Hutterer Éva. A születéshez kapcsolódó népszokások Ráton. // ” Szem látta, szív bánta.” szerk. P. Punykó Mária. Kárpátaljai honismereti tanulmányok.– Budapest–Beregszász: Mandátum kiadó, 1996. – 204–210. o.
23. Kálmán Béla. A nevek világa. – Bp.: Csokonai Kiadó, 1989. – 16–111. o.
24. Kertész Judit. A születés és a kisgyermekkor folklórja a Szuha-völgyben.– Debrecen, 1989.
25. Kósa László. Hagyomány és közösség. Magyar népi kultúra és társadalom. – Budapest: Kozmosz Kiadó, 1984. –82. o.
26. Krupa András. A délkelet-magyarországi szlovákok hiedelemvilága. – Debrecen, 1984. –94–101. o.
27. Ladó János – Bíró Ágnes. Magyar utónévkönyv. – Bp.: Vince Kiadó Kft., 2003. – 210. o.

- 28.Lázár Katalin. Népi játékok. Harmadik kiadás. – Budapest: Planétás Kiadó, 1997. –20–21. o.
- 29.Lizanec Péter. Anyaggyűjtési program: kérdőív az USZSZK Kárpátontúli területe magyar nyelvjárásainak dialektológiai atlaszához. – Ungvár: USzSzk Felső- és Szakközepoktatásügyi Minisztériuma : Uzshorodi Állami Egyetem, 1985.
- 30.Madar Ilona. Fejezetek Zomboralja néprajzához. –Debrecen, 1989. – 69–78. o.
- 31.Maroslele néphagyománya, szokásai, hit-és hiedelemvilága. Szerk.: Badicsné Szikszai Zsuzsanna. – Maroslele, 2009. –40–42. o.
- 32.Magyar néprajzi lexikon I. (A–E). Főszerk.: Ortutay Gyula.–Budapest: Akadémiai Kiadó, 1977.– 352 o.
- 33.Magyar néprajzi lexikon III. (K–N). Főszerk.: Ortutay Gyula. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1980.– 400 o.
- 34.Magyar néprajzi lexikon IV. (Né–Sz). Főszerk. Ortutay Gyula. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1981.– 576–578. o.
- 35.Magyar néprajzi lexikon V. (Szé–Zs). Főszerk.: Ortutay Gyula.– Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982.–125-126. o.
- 36.Markos Gyöngyi. A születés hagyományai Makón. –Debrecen, 1986.–105.o.
- 37.Nagy Géza. A gyermekek életének, játékainak hagyományai (Kutatási tapasztalatok a bordogközi Karcsán végzett kutatások nyomán).//Néprajzi útmutató diákoknak és szakkörvezetőknek. Szerk.: Máténé Szabó Mária Rózsa–Mohay Tamás. –Budapest, 1988: 113–134. o.
- 38.Népszokások Endrődön. Szerk.: Kiss Katalin. // Endrődi füzetek.– Gyomaendrőd: Honismereti Egyes, 1995. – 75. o.
- 39.Ócsai népszokások. Bölcsőtől a koporsóig. Szerk.: Magyar Ilona. Kiadja: Egressy Gábor KHT. 31–40. o.
- 40.Pozsony Ferenc. Erdélyi népszokások. –Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság, 2006. –124–126. o.

41. Résző Ensel Sándor. Magyarországi népszokások. –Budapest: Osiris Kiadó, 2000. – 23–26. o.
42. Schablauerné Kertész Katalin. A kézfogótól a keresztelőig. Toponári népszokások. //Kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola Tudományos kiadványai, 1994. – 67–77. o.
43. Szekeres Ilona. Az emberélet fordulói születés, házasság, halál. Sajóközai népszokások. –5–20. o.
44. Tárkány Szücs Ernő. Magyar jogi népszokások. –Budapest, 1981. – 119.o.
45. Új Magyar Lexikon III. (G-J). Szerk.: Az akadémiai kiadó lexikonszerkesztősége. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960. – 167. o.
46. Varga Ibolya. Babonák és hiedelmek Szalókán. //” Szem látta, szív bánta.” szerk. P. Punykó Mária. Kárpátaljai honismereti tanulmányok.–Budapest–Beregszász: Mandátum kiadó, 1996. –189–204. o.
47. William Graham Summer. Népszokások. –Budapest: Gondolat Kiadó, 1978. –763. o.
48. Zakariás Erzsébet. „Édesanyám kicsi korban megtanított...” Tanulmányok a hagyományos társadalomra jellemző asszonyi tudás kérdésköréből. – Kolozsvár: Editura Triade, 2006. – 91–114. o.
- ***
49. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис в 2 т. - К.: Обереги, 1992. 41 ст.
50. Гаврилюк Н. Сімейні обряди нашої доби // Людина і світ. - 1990. - №3. - С.11-13.
51. A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára I-II. Főszerkesztő: Lizanec Péter.—Ungvár: Kárpáti Kiadó, 2012—2013.
52. Csúry Bálint. Szamosháti szótár.—Budapest: Nap Kiadó, 2004.

Резюме

В бакалаврській роботі я розглядала тему: «Вирази і звичаї, пов'язані з народженням дитини у с.Гелмец Ужгородського району».

Метою моєї роботи було: зібрати та розглянути всі звичаї та обряди, які пов'язані з народженням дитини, звичаї, під час роди та традиції після народження.

Тема є актуальною тому, що в моєму селі ще ніхто не займався цією темою. В наш час мало людей, які знають старі віри, які мали великі впливи на вагітну жінку. В наш час вже всі рожають у лікарні, і ніхто не звертає увагу на старі традиції. Молоді інформатори вже навіть поняття не мають про акушерку, яка допомагала при народженні дитини та доглядала за дитиною, поки мама ще лежала.

Метод збору активний тому, що збірку здійснено за допомогою інформаторів. Місце збору – с. Гелмец, який розташований в Ужгородському районі. Назву село отримало від родини імені Корлат. В селі з 1567р. проживали тільки угорці. Постійну назву село отримало в 15 столітті. В 1828р. в селі налічується 128 будинків з угорськими жителями та є реформаторська церква. З 1946р. зустрічаємо назву на українській мові Холмець, та мешканці розмовляють на угорській та українській мовах. Село розташоване від обласного центру на 12км. Під час перепису населення в 1991 році всього мешканців 946, з них 408 угорців.

В написанні дипломної роботи багато разів я використовувала «Етнографічну енциклопедію», та «Угорські традиції» від Деметер Текли. Нам потрібно знати і якнайчастіше використовувати ці традиції і звичаї, тому що через певний час вони пропадуть, а через декілька років взагалі ніхто не буде про них знати.

Можемо сказати, що на сьогодні ці традиції зовсім мінилися, мало серед молодих, хто знає старі традиції. Однак для того, щоб ці звичаї і

обряди зовсім не пропали, потрібно їх записати і передавати наступному поколінню.

Summary

Theme of my diploma thesis is Traditions and expressions connected with the birth in Helmec, Uzhhorodskiy district.

The intent of my work was to collect all traditions and habits connected with the birth, traditions under the birth and habits after the childbirth. The theme is actual, because for now noone deal with this theme. Today just a little group of people now the old beliefs which had a big influence for the pregnant woman. Nowadays every woman give birth at hospital and they don't know the traditions which connected with the accoucheuse, who helped to mom with her child.

The method of collecting was active, because i worked with informants. The place of collecting is Helmec which located in Uzhhorodskiy district. The village named after the Korláth family. At 1567 in the village lived only hungarians. At 1946 in ukrainian Holmec, with ukrainian and hungarian population. The village are located from the county center for 12 km. At 1991 the population was 946, from this 408 hungarians.

In my work I sometimes used the book Hungarian traditions from Demeter Tekla and the Ethnographical Enciklopedy. We most to kow this traditions and habits because a few years later they will lost and nobody will remember them.

For now this traditions changed a lot and the young generation don't know about it. But to save our customs we have to collect it and pass to next generation.

Mellékletek

Az alábbi mellékletben néhány fényképet közlök, melyek bemutatják, hogyan is nézett ki a komakosár. Bemutatom, hogyan nézett ki egy keresztelő, valamint a pólyapárna és a gyermek ruházata a napjainkban.

1.sz.ábra. Komakosár

2.sz.ábra. Egyházi keresztelő

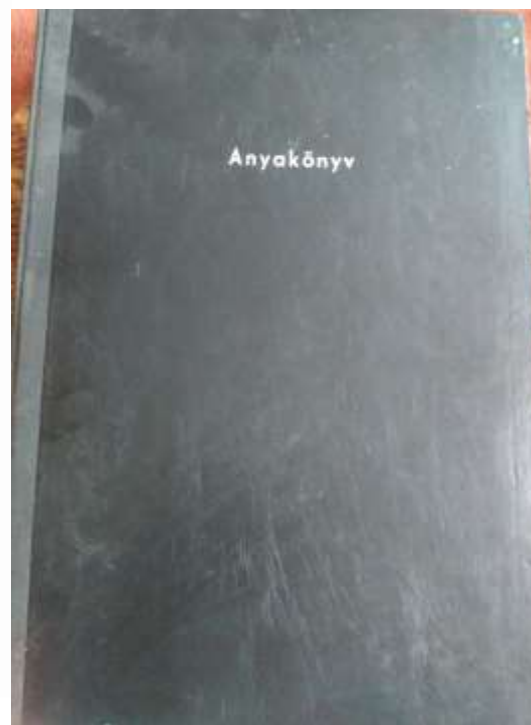
3.sz.ábra. Egyházi keresztelő

4.sz.ábra. Gyermekek pólyapárnában

5.sz.ábra. A gyermek ruházata

6.sz.ábra. A korláthelmezi református anyakönyv